

Tisdagen den
2 november 1971

Tisdagen den 2 november

Kl. 16.00

Ang. semesterersättningen för ledighet vid barnsbörd

§ 1 Justerades protokollet för den 22 oktober.

§ 2 Herr talmannen meddelade att fröken *Ljungberg* enligt till kammaren inkommet läkarintyg var sjukskriven under tiden den 1–13 november.

Fröken *Ljungberg* beviljades erforderlig ledighet från riksdagsgöromålen.

§ 3 Ang. semesterersättningen för ledighet vid barnsbörd

Herr socialministern *ASPLING* erhöll ordet för att besvara fru *Rydings* (vpk) i kammarens protokoll för den 15 oktober intagna fråga, nr 300, och anförde:

Herr talman! Fru *Ryding* har frågat mig om jag avser att ta initiativ till ändring av bestämmelserna så att en kvinna som utnyttjar den lagliga rätten till sex månaders ledighet vid barnsbörd också får rätt till semesterersättning för dessa sex månader och icke som nu endast för tre månader.

Rätten till semester an knyter i princip till det arbete som har utförts i arbetsgivarens tjänst. Med arbetad tid likställs enligt semesterlagen i viss utsträckning tid, då den anställda av närmare angivna anledningar varit frånvarande från arbetet. En av dessa s. k. privilegierade frånvaroanledningar är att en kvinna avhåller sig från arbete i samband med havandeskap eller barnsbörd. Frånvarotid likställs i detta fall med arbetad tid upp till 90 dagar.

En förlängning av 90-dagarstiden diskuterades ingående av 1960 års semesterkommitté. Bakgrunden till diskussionen var bl. a. en jämförelse med de bestämmelser som gäller om uppsägningsskydd vid havandeskap och barnsbörd. Kommittén fann inte fog för att föreslå någon förlängning. Denna uppfattning delades av statsmakterna då 1963 års semesterlag beslutades.

Frågan om semesterrätten på grund av ledighet för havandeskap och barnsbörd har samband med de frågor som familjepolitiska kommittén för närvarande utreder. Vidare pågår det nu en utredning i ett samordiskt utskott om åtgärder för harmonisering av semesterlagstiftningen i de nordiska länderna, där frågan också aktualiseras.

Fru *RYDING* (vpk):

Herr talman! Först vill jag tacka statsrådet *Aspling* för tillmötesgåendet att skjuta på svaret till i dag, då jag inte hade möjlighet att vara närvarande i torsdags.

*Ang. säkerheten
mot demonstrationer
vid filmförevisning*

Sedan vill jag tacka för själva svaret, av vilket framgår att det föreligger en differens mellan rätten till privilegierad frånvaro och rätten till semester i detta fall. Det var felaktigt att man inte kom till bättre resultat i 1960 års semesterkommitté. I svaret framhålls dock att frågan om semesterrätten på grund av ledighet för havandeskap och barnsbörd också har samband med de frågor som familjepolitiska kommittén för närvarande utreder. Saken har även aktualiserats i det samnordiska utskott som nämns i svaret.

Vad jag frågade om behöver statsrådet Aspling alltså inte aktualisera därför att problemet redan är föremål för utredning. Det är därför min förhoppning att dessa utredningar snabbt skall ge resultat och att statsrådet Aspling då på något sätt vill medverka till att vi får en bättre tingens ordning och en parallellitet mellan rätten till semester vid ledighet för barnsbörd och den vanliga lagliga rätten till semester.

Jag ber än en gång att få tacka för svaret.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 4 Ang. säkerheten mot demonstrationer vid filmförevisning

Herr justitieministern GEIJER erhöll ordet för att besvara herr Komstedts (m) i kammarens protokoll för den 26 oktober intagna fråga, nr 323, och anförde:

Herr talman! Herr Komstedt har frågat mig vilka åtgärder jag är redo att vidta för att trygga allmänhetens säkerhet mot allmänfarliga demonstrationer vid filmförevisning.

Polisen har till uppgift att upprätthålla allmän ordning och säkerhet. I denna uppgift ingår att lämna allmänheten skydd när den allmänna ordningen och säkerheten hotas eller störs. En aldrig så omfattande och effektiv polisinsats kan dock inte alltid förhindra att enskilda personer råkar i fara eller skadas. Den polisiära beredskapen för att trygga allmänhetens säkerhet i situationer av det slag som avses i frågan synes tillräcklig. Några särskilda åtgärder från min sida anser jag därför inte vara påkallade.

Herr KOMSTEDT (m):

Herr talman! Jag ber att få tacka herr justitieministern för svaret på min fråga. Denna är föranledd av att det på sistone har visat sig att det kan vara farligt, för att inte säga livsfarligt att gå på bio. Händelserna i Stockholm har ju visat att samhällets tolerans mot extremistgrupper, vilka själva inte respekterar andra medborgares självklara rättigheter, verkligen behöver aktualiseras. Att det finns grupperingar med olika uppfattningar i vårt samhälle är riktigt, och så skall det vara. Men det märkliga är att många av dessa grupper begär en mycket stor tolerans från samhället men själva har en förmåga att visa mycket stor intolerans. Får man inget gehör för fredliga demonstrationer, drar man sig inte för att ta till livsfarliga metoder. Man kritiserar — och det med all rätt — att krigförande stater utsätter befolkningen i andra länder för giftgas, men

man drar sig inte själv för att använda sådana medel i en biograflokal i Stockholm mot fredliga samhällsmedborgare.

Det är klart att det alltid kan diskuteras vad som är dålig film. Låt oss också anta att det kommer filmer som är utomordentligt dåliga. Vi skall emellertid då överlämna till svenska folkets omdöme att avgöra om så är fallet. Jag tror att svenska folket då kommer att reagera mycket kraftigt mot sådana filmer.

Tidningarnas insändarspalter har ju klart givit belägg för att allmänheten reagerar mycket våldsamt mot de tendenser som nu kommit till uttryck i Stockholm. Reaktionen är kanske på sitt sätt i överkant. Eftersom t. o. m. riksdagsledamöter har skymtat i sammanhangen, har allmänheten ibland fått den uppfattningen att man därmed har tagit ställning för de metoder som har tillämpats.

Min fråga är föranledd av att om man även i fortsättningen skall falla undan för gatans parlament och dess våldsmetoder, risk uppstår för att även andra grupperingar i samhället uppfattar detta så att man kan ta lagen i egna händer. I så fall skulle vi hamna i ett läge som vi verkligen inte önskat. Då är frågan om vi även i fortsättningen kan kalla vårt land för en demokrati.

Jag tror att svenska folket väntar sig en offentlig deklaration från landets justitieminister om huruvida han är beredd att vidta åtgärder, eller om även i fortsättningen de våldsmetoder som kommit till användning skall tolereras.

Av justitieministerns svar framgår inte att justitieministern tänker vidta några åtgärder. Skall jag tolka svaret så att justitieministern därmed också accepterar de våldsmetoder som har kommit till användning?

Herr justitieministern GEIJER:

Herr talman! Frågan gällde trygghet av allmänhetens säkerhet vid demonstrationer, i detta speciella fall vid filmförevisning.

Jag vill gärna säga att det förekommit överläggningar mellan mig och polisledningen med anledning av att det på senaste tiden har framförts farhågor för att demonstrationer skulle kunna förekomma, vilka kunde äventyra församlingsfriheten samt allmän ordning och säkerhet. På grundval av polisledningens bedömningar har jag funnit att den organisation som vi i dag har är tillräcklig för att polisen skall kunna trygga allmänhetens säkerhet, i den utsträckning som man rimligen kan begära. Den bedömningen har visat sig hålla.

Att det sedan har inträffat incidenter av den natur att aldrig så många poliser inte skulle ha hjälpt, ligger i själva den situation som kan inträda i det enskilda fallet.

Herr KOMSTEDT (m):

Herr talman! Frågan är ställd med anledning av en aktuell händelse, men det betyder inte att det här bara gäller film. Det kan gälla teaterföreställningar eller vad som helst där åsikter framförs som somliga personer inte kan tolerera.

Man kan säga att hela detta problem hör ihop med den rätt till

Tisdagen den
2 november 1971

*Ang. kompensatio-
tion till ungdoms-
organisationer för
viss informations-
verksamhet*

mötesfrihet som vi har i det här landet och som väl bör accepteras av alla grupper. Vissa människor begär att samhället skall visa stor tolerans mot minoriteter och extremistgrupper, var dessa än förekommer, men det är väl samhällets uppgift att ta itu med det problem som uppstått. Allmänheten har i dag det intrycket att de som makten haver inte visar något intresse för den saken.

Tyvär är det så att när små grupper skriker högt och länge, så uppfattas de ofta som om de vore stora. Så är nu inte fallet, och därför borde justitieministern vidta sådana åtgärder att de medborgare i samhället som inte på något sätt har deltagit i sammanhanget inte behöver utsättas för de uppenbara risker som föreligger, när de agerande inte ens drar sig för att använda giftgas.

Herr justitieministern GEIJER:

Herr talman! Jag vänder mig mot herr Komstedts påstående att det skulle brista i fråga om intresset. Jag förklarade ju för herr Komstedt att i sådana situationer där det kan befaras att allmänhetens säkerhet kan komma att äventyras tar vi upp överläggningar med polisen och hör efter om en sådan beredskap kan upprätthållas att polisledningen – och det är ju där fackmännen finns – bedömer den som tillräcklig för att i möjligaste mån trygga allmänhetens säkerhet.

I de situationer som har uppstått under den senaste tiden har det ju också varit möjligt att med ett mycket stort antal poliser i och för sig klara den mötesfrihet som vi vill slå vakt om. Att det sedan inträffar en incident som av andra grunder omöjliggör föreställningens fortsättande är ju en annan sak.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 5 Ang. kompensation till ungdomsorganisationer för viss informationsverksamhet

Statsrådet fru ODHNOFF erhöll ordet för att besvara herr *Björks* i Gävle (c) i kammarens protokoll för den 27 oktober intagna fråga, nr 330, till herr utbildningsministern, och anförde:

Herr talman! Herr Björk i Gävle har frågat chefen för utbildningsdepartementet om han är beredd att verka för att landets ungdomsorganisationer på något sätt kompenseras för den ökade informationsverksamhet, som organisationerna genomfört i samband med övergången till statligt aktivitetsstöd. Enligt fastställd ärendefördelning ankommer det på mig att besvara frågan.

Jag vill först erinra om att en grundläggande princip för statens stöd till ungdomsorganisationerna är att detta ges i sådana former att organisationerna har största möjliga frihet att använda de erhållna bidragen enligt egna prioriteringar inom allmänt angivna ramar. Bidragsreglerna har av denna anledning byggts upp på generella faktorer, såsom medlemsantal, spridning i kommunerna m. m., och inte direkt gjorts beroende av vilka utgifter av olika slag som organisationerna har för sin

verksamhet.

Uppgifter av det slag som herr Björk i Gävle nämner kan anses ingå i den allmänna verksamhet som staten stöder genom anslaget Bidrag till ungdomsorganisationernas centrala verksamhet. Det är organisationerna själva som får bedöma om man i ökad utsträckning vill satsa erhållna medel på information.

Herr BJÖRK i Gävle (c):

Herr talman! Jag ber att få tacka statsrådet för svaret. Det var raskt handlat.

Det är ju så att många ungdomsorganisationer genom det nya aktivitetsstödet kommit att få ganska betydande merarbete för denna informationsverksamhet. Man har fått mera arbete än man hade räknat med.

Statsrådet fru Odhnoff säger att organisationerna har frihet att använda dessa pengar som man behagar. Fru Odhnoff säger vidare att det kan anses ingå i den verksamhet som staten befrämjar genom bidraget till ungdomsorganisationernas centrala verksamhet. Det är riktigt att man kan räkna så, men frågan är om man borde det eftersom detta är en ny form av stöd. Jag tycker att man borde kunnat gå in med någon form av extra kompensation för det arbete som man utträttar ute i landet för att föra ut det nya stödet. Jag anser det speciellt viktigt just nu att samhället på olika sätt uttalar sin uppskattning och sitt stöd för sådan verksamhet som ungdomsorganisationerna nu regelbundet bedriver för att föra ut denna ökade informationsverksamhet.

Jag hade nog hoppats på ett något mera positivt svar från statsrådet fru Odhnoffs sida när det gäller att ungdomsorganisationerna skulle ha kompenserats ytterligare för detta arbete.

Statsrådet fru ODHNOFF:

Herr talman! När det gäller att uttala uppskattning av ungdomsorganisationernas arbete tror jag inte att synpunkterna avviker från varandra. Men det var inte riktigt det som frågan gällde, herr Björk! Det konstaterades ju redan i våras i riksdagen att man kunde tänka sig att det administrativa arbetet kunde beräknas öka vid ett genomförande av reformen. Men utskottet ansåg att detta ökade arbete inte motiverade någon större höjning av anslaget till ungdomsorganisationernas centrala verksamhet än med 100 000 kronor. Detta blev också riksdagens beslut.

Vad beträffar den information som frågan egentligen gäller, är det säkert riktigt att organisationernas insatser för information har ökat med anledning av detta nya aktivitetsstöd. Men det är väl också att anta att denna information kan ske i samband med den konferensverksamhet som en organisationsledning reguljärt bedriver för att hålla samman och stimulera organisationens arbete.

Överläggningen var härmed slutad.

Tisdagen den
2 november 1971

*Ang. barntillsyns-
verksamheten*

Statsrådet fru ODHNOFF erhöll ordet för att besvara fru *Sundbergs* (m) i kammarens protokoll för den 27 oktober intagna fråga, nr 332, och anförde:

Herr talman! Fru Sundberg har frågat om jag vill redogöra för den aktuella situationen i vad gäller barntillsynsverksamheten.

Den 1 juli i år fanns det i landet 42 000 platser i daghem, 8 000 platser i fritidshem och drygt 40 000 platser i kommunalt organiserade familjedaghem. Kommunernas insatser för barntillsyn har byggts ut i en successivt ökad takt. Utbyggnaden under budgetåren 1970/71 och 1971/72 beräknas omfatta sammanlagt drygt 25 000 nya platser i daghem och fritidshem.

Regeringen har i en proposition som i dag lämnats till riksdagen föreslagit höjda statsbidrag till driften av daghem och fritidshem fr. o. m. den 1 januari 1972. Statsbidraget för daghem föreslås höjt från 2 800 kronor till 4 000 kronor per plats och för fritidshem från 1 500 kronor till 2 000 kronor per plats. Utbyggnaden av barnstugeverksamheten har också uppmärksamats i samband med olika åtgärder för att stärka sysselsättningen på byggarbetsmarknaden under vintern.

Inom 1968 års barnstugeutredning pågår en genomgripande översyn av barnstugeverksamheten. Utredningen behandlar bl. a. målsättningen för den inre verksamheten i daghem och lekskolor samt utformningen av en förskoleverksamhet, som på sikt kan omfatta alla barn under en tid närmast före inträdet i grundskolan. Utredningen skall också utforma riktlinjer för en kommunal utbyggnadsplanering av en barntillsyn som tillgodoser efterfrågan från de föräldrar som av olika skäl har behov av samhällsstöd i omsorgen om sina barn. Utredningen beräknas avlämna sitt betänkande i dessa frågor i början av nästa år.

Fru SUNDBERG (m):

Herr talman! I samband med budgetarbetet i våra kommuner når oss alarmerande rapporter om inskränkning av barntillsynen. Jag tackar statsrådet fru Odhnoff för svaret, som jag tycker andas en optimism som jag inte delar.

Statsrådet Odhnoff säger att kommunernas insatser för barntillsyn har byggts ut i en successivt ökad takt, och det kan jag hålla med om. Men det alarmerande är att man i den ena kommunen efter den andra konstaterar att man så långt det går vill undvika skattehöjning; man sparar, och man sparar tydligen i första hand på den kommunala barntillsynsverksamheten.

Jag har tyvärr inte haft tillfälle att se den proposition som har lagts fram i dag, och det är möjligt att den på sikt kommer att påverka byggandet av daghemsinstitutioner. Men jag kan nämna några exempel som gör att jag inte delar statsrådets optimism.

I Helsingborg hade man planerat att under 1971 bygga två barnstugor med tre avdelningar för barntillsyn – daghemsverksamhet – och en avdelning för fritidsverksamhet per hem samt att bygga om en befintlig barnstuga. Dessa planer har inte kunnat verkställas, och samtidigt har

man infört anställningsstopp när det gäller familjedaghemverksamheten. Det innebär naturligtvis att ingen ny personal kommer att anställas, men det innebär också och än värre att inga nya barn kommer att placeras i denna tillsynsform.

Jag kan ta ett exempel från Kalmar, där man i dag har 500 barn placerade i familjedaghem. Man räknar där kallt med att man måste inskränka antalet till 380. Det är en ganska kraftig sänkning – vart fjärde barn går miste om barntillsynen. Enligt uppgift säger man bara att tillsynsfrågan för dessa barn får ordnas på annat sätt.

Detta är bara ett par exempel. Faktum är att i kommun efter kommun diskuterar man i dag hur långt man skall våga dra ned barntillsynsverksamheten. Jag hade hoppats att i statsrådet Odhnoffs svar få något förslag på hur man skall förhindra nedskärningen av familjedaghemverksamheten. I dag konstaterar vi att den kvinnliga arbetslösheten har ökat mest, och man kan faktiskt ställa sig frågan: Beror det på att kommunerna drar in barntillsynen så att kvinnorna även där de kan få ett arbete inte kan ta det eftersom de inte kan klara barntillsynskostnaderna? Kommunerna har satsat på någonting som statsrådet Odhnoff har sagt skulle vara lönsamt för dem, och det är beklagligt att konstatera att kommunerna inte tycks finna denna verksamhet lönsam. Det hade kanske funnits möjligheter till mer konstruktiva åtgärder; man hade t. ex. kunnat göra avgifterna avdragsgilla vid beskattningen.

Statsrådet fru ODHNOFF:

Herr talman! Vi är alla medvetna om att budgetarbetet har kännetecknats av stark återhållsamhet med nya utgifter. Vi känner också väl till att i vissa kommuner har nedskärningarna kommit att inverka på utbyggnaden av barntillsynen. Detta är självfallet ytterst beklagligt både när det gäller dagens situation och när det gäller de behov som vi kan räkna med kommer att bli ännu större i framtiden.

Men, fru Sundberg, jag möter verkligen inte denna situation med en allmän optimism, jag möter den med konkreta åtgärder. Den proposition som har lagts fram i dag ger ju kommunerna starkt förbättrade möjligheter att fortsätta att bygga ut barnstugeverksamheten, och det är bekant att denna utbyggnad i många kommuner också hjälper till att höja bidragen till familjedaghemmen.

Den föreslagna höjningen av driftbidragen redan från den 1 januari nästa år måste ju ge kommunerna väsentligt ökat stöd. Vi vet genom enkäter, som har gått ut till kommunerna, att det finns planerade byggprojekt som kan sättas i gång, och för att underlätta finansieringen av dessa har ju regeringen för några veckor sedan beslutat om en temporär ändring av utbetalningsbestämmelserna för barnstugelånen. Kommunerna kan därför nu få ut både anordningsbidrag och lån som förskott när byggnadsarbetena sätts i gång. Det finns vidare möjlighet att bygga barnstugor som beredskapsarbete.

Fru SUNDBERG (m):

Herr talman! Jag delar statsrådets uppfattning att byggandet av barnstugor antagligen kommer att öka, men vad jag ömmar för i det här

Tisdagen den
2 november 1971

*Ang. gift- och mil-
jöproblemen*

fallet är de föräldrar som får besked att kommunen inte längre kan hjälpa dem med familjedaghemsvärksamheten, att de måste ordna barntillsynen på annat sätt.

Och det där andra sättet, hur ter det sig i praktiken? Jag antar att statsrådet Odhnoff är medveten om att det finns någonting som kallas privata dagmammor, och marknadspriset för deras barntillsyn varierar i dag mellan 15 och 20 kronor. Det skall ses mot att vissa kommuner inför nya ersättningsbestämmelser med upp till 32 eller 34 kronor per barn och dag. När man inte har råd att betala den höga kostnaden släpper man familjen och säger: "Ordna det bäst ni kan!"

Vad jag tycker är det osäkra i det här förhållandet är att de hem som familjerna nödvändigtvis måste vända sig till inte är underkastade någon kontroll av barnavårdsnämnden. Föräldrarna vet inte vad det är de lämnar sitt barn till. I många fall är det säkert alldeles utmärkta hem, men det hade ju kunnat vara lämpligt om man, förutom utbyggnaden av barnstugorna, hade behandlat de här frågorna och försökt hjälpa de mödrar som i dag står inför en situation som för många av dem är olöslig.

Och kom ihåg att det är de med de lägre inkomsterna som har det värst! De andra förlorar inte särskilt mycket på att betala 15–20 kronor till en privat dagmamma eftersom det är den taxa de skulle ha betalat i den kommunala barntillsynen. Men för dem som har haft en kraftigt subventionerad kostnad och kanske betalat några kronor per dag – särskilt flerbarnsfamiljerna – blir det absolut omöjligt att ordna barntillsynen. Det är resultatet av att man, som jag bedömer det, har stirrat sig blind på utbyggnaden av institutionerna – nödvändig och lovvärd – men glömt bort att hjälpa kommunerna att klara av det andra för lika många föräldrar.

Efter vad som framgår av statsrådets svar är det 40 000 som har sina barn i familjedaghem. Det är inte fråga om att alla de hemmen kommer att upphöra, men tendensen är markant och oroväckande. Jag tror att statsrådet också på den sidan måste göra insatser, så att verksamheten inte försvinner och bryts ner helt och hållet.

Statsrådet fru ODHNOFF:

Herr talman! Jag reagerar något mot misstänklighöret här av de kommunala familjedaghemskostnaderna. Jag vill erinra om att dagbarnvårdarnas ersättning är ett resultat av förhandlingar mellan Kommunförbundet och Kommunalarbetareförbundet.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 7 Ang. gift- och miljöproblemen

Herr jordbruksministern BENGTTSSON erhöll ordet för att besvara herr Svenssons i Malmö (vpk) i kammarens protokoll för den 22 oktober intagna fråga, nr 321, och anförde:

Herr talman! Herr Svensson i Malmö har frågat mig vilka åtgärder jag avser att vidta med anledning av de av forskaren Björn Gillberg påpekade

gift- och miljöproblemen.

Regeringen har under senare år vidtagit en rad olika åtgärder för att komma till rätta med olika gift- och miljöproblem. Genom miljöskyddslagen kontrolleras utsläpp av föroreningar från industrier och samhällen. Genom den nya livsmedelslagstiftningen kommer kontrollen av bl. a. tillsatser i livsmedel att skärpas ytterligare. Vidare arbetar miljökontrollutredningen på en lagstiftning som skall skapa förutsättningar för ingripanden mot hälso- och miljöfarliga ämnen. För att få fram det kunskapsunderlag som erfordras för att närmare bedöma vilka åtgärder som behövs inom olika områden satsar staten varje år betydande belopp på forskning.

Både regeringen och berörda myndigheter kommer naturligtvis också i fortsättningen att ingripa mot t. ex. sådana ämnen som bedöms som inte önskvärda från hälso- och miljösynpunkter. De ingripanden som görs kommer liksom hittills att grundas på bedömningen av ansvariga myndigheter och vetenskaplig expertis.

Herr SVENSSON i Malmö (vpk):

Herr talman! Jag får tacka för svaret.

Björn Gillbergs TV-inlägg härförleden har kanske mer än något annat massmediaprogram väckt sensationell uppmärksamhet, och detta är i högsta grad berättigat. Den debatt som förs om miljö- och giftfarorna har i mycket varit en skendebatt. Den har varit en dimridå, bakom vilken det etablerade samhällets ekonomiska och politiska ledarskikt har dolt sanningen.

Ju högtidligare och mångordigare lagstiftning, ju fler och mer svällande ämbetsverk – desto större miljöförstöring och förgiftning och desto mer möjligheter att dölja sammanhangen för folk med hänvisningar till lagtexter och ämbetsverk. För det är ju ett faktum att kustförstörelsen, kalhyggerna och föroreningarna i städerna blivit värre ju högljuddare den officiella skendebatten har blivit.

Man förbjuder enstaka gifter eller tillsatser, samtidigt som kanske tio nya preparat av liknande slag förs ut på marknaden. Man tillåter en förfalskning i stor skala av livsmedel som gagnar stora affärsintressen men skadar både konsumenter och producenter. Man tillåter privata forskningsinstitut att uppträda som förment objektiva auktoriteter och att köpa och styra forskningen.

Men så stiger en man upp i massmedia – med den självständige forskarens och specialistens auktoritet – och talar om allt detta, slår hål på myten. Han får ett entusiastiskt gensvar från en bred allmänhet. Men myndigheter och affärsintressen reagerar gemensamt och enhetligt på den motsatta linjen: Gillberg utmålas i sedvanlig stil som en överspänd bråkmakare, och han berövas mycket riktigt den materiella grundvalen för sin specialforskning. Jordbruksministern antyder ju i sista meningen i sitt svar – för övrigt på ett mycket fint sätt – att Gillberg inte tillhör kategorin ansvariga forskare.

Var står jordbruksministern själv? Vill han knäcka affärsintressenas grepp om miljö- och livsmedelsforskningen? Vill han gå fram med ett specialprogram mot förgiftning och förfalskning av livsmedel i stället för

Tisdagen den
2 november 1971

*Ang. gift- och mil-
jöproblemen*

med små skenätgärder, som tillgrips för att dölja de stora farorna? Vill han slutligen som regeringsmedlem bidra till att Björn Gillberg garanteras fortsatta medel för sina forskningar här i Sverige?

Herr jordbruksministern BENGTTSSON:

Herr talman! Nu gällde ju inte den fråga som herr Svensson hade ställt till mig herr Gillbergs eventuella fortsatta forskning. Hade frågan ställts så, skulle jag ha kunnat svara på den – och det kanske jag kan göra ändå.

Den forskning som vederbörande bedriver betalas tills vidare av anslag från styrelsen för teknisk utveckling, en institution som livligt har tillstyrkt fortsatta bidrag från SIDA, vilka han sannolikt kommer att få. Denna forskning har ju ingenting att göra med det vi diskuterar här hemma – och med miljöpolitiken.

Att påstå att vi för en skendebatt om miljövärden ända tills en auktoritet träder fram och ger oss sanningen, det är väl ändå att ta litet för lätt på det här problemet. Jag kan principiellt göra den deklarationen, att påståenden och påpekanden får på intet sätt högre valör därför att den som framför påståendet eller påpekandet eventuellt har en titel framför sitt namn. Vad som är avgörande är: Hur djupa kunskaper har vederbörande i den fråga som han uttalar sig i? Hur omfattande är hans forskning på området? Vilka forskningsresultat har han att peka på då han gör sina påståenden?

Och det är likadant med påpekanden som rör gift- och miljöproblemen. De måste prövas och bedömas som alla andra vetenskapliga frågor bedöms, värderas och mäts. Jag vågar påstå, att om man håller sig till livsmedlen och deras tillsatser, så ger den livsmedelslag som riksdagen antog i våras – och mig veterligt hade herr Svensson i Malmö inga invändningar mot det beslutet – garantier för att vi följer med utvecklingen. Lagstiftningen – och självfallet den administration som måste finnas för att man skall leva upp till lagstiftningen – kommer att innebära att man i framtiden inte tillåter tillsatser som inte är absolut nödvändiga för vår livsmedelshantering. Blotta misstanken kommer i framtiden att vara tillräcklig för att man inte skall godkänna det nya tillsatsämnet.

De åtgärder vi vidtar måste vi självfallet fota på uppgifter från de vetenskapsmän som finns. Och är man så mörkrädd att man tror att varenda forskare i det här landet är köpt och att det är bara tre fyra forskare – som delar eventuellt mina eller herr Svenssons i Malmö samhällsvärderingar – som man litar på, då står det illa till. Men forskarna har ju ändå sina laboratorier och sina mätinstrument, och forskningsresultaten får vara avgörande när vi tar ställning till sådana här tekniska miljöpolitiska frågor.

Herr SVENSSON i Malmö (vpk):

Herr talman! Jag tror inte att jordbruksministern, om han är ärlig, vågar ifrågasätta Björn Gillbergs auktoritet på det här området. Skillnaden mellan Björn Gillberg och många andra är väl att han är en av dem som verkligen har vågat tala ut. Och den här sista antydningen om att det är fråga om samhällsvärderingar talar ju för att forskarauktoriteten enligt

jordbruksministerns mening snarare bedöms politiskt än vetenskapligt.

Vad beträffar den nya livsmedelslagstifningen, så gäller det i mycket hög grad en tillämpningsfråga. Ett ordsvall i en lag säger inte särdeles mycket.

Och så länge den här typen av förfalskade livsmedel seglar över disken i riksdagskaféet liksom när Valfrid Paulsson och representanter för Vattenfall tvärtemot praxis, att motparter icke skall höras under samma utskottssession, får sitta vid samma bord och när ansvariga politiker – som uppenbarligen är fallet i sådana här frågor – ofta inte ser längre, om uttrycket tillåts, än till den egna skjortan, då är det inte så märkligt om de här frågestunderna och de relativt innehållslösa och undvikande svaren föranleder tommare och tommare bänkar i riksdagen.

Herr jordbruksministern BENGTTSSON:

Herr talman! Jag är säker på att herr Gillberg är en utmärkt forskare på det område där han arbetar. Detta har också vitsordats, och därför har man tillstyrkt att SIDA skall ge honom anslag för den forskning han håller på med.

Sedan är jag inte kapabel att bedöma hans kompetens på andra områden, där han inte har samma forskning bakom sig, utan det får väl ändå de forskare som är aktiva bedöma. Jag tar alltså inte ställning till hans kunskaper på andra områden. Han får liksom alla andra miljövårdsdebattörer finna sig i att kritiskt granskas för de påståenden han gör.

Vad sedan beträffar den där lilla försmädliga antydning om skjortan på vissa personer, så är det mycket bra att jag får tillfälle att klargöra det här. TV spelade in ett program för att ge en bild av Björn Gillberg. Han hade deltagit i ett bordssamtal med mig – det var mitt möte och jag gjorde 20 inlägg. TV klippte ett par ord bland alla mina 20 inlägg och satte in dessa i programmet om Björn Gillberg för att ge ett intryck av att det var det enda jag hade att säga i frågan.

Det är möjligt att herr Svensson i Malmö anser att TV skall arbeta på det sättet. Jag anser det däremot inte.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 8 Ang. jakt på duvor

Herr jordbruksministern BENGTTSSON erhöll ordet för att besvara herr *Sjöholms* (fp) i kammarens protokoll för den 27 oktober intagna fråga, nr 324, och anförde:

Herr talman! Herr Sjöholm har frågat om det är rimligt att gällande jaktbestämmelser tillåter dödande av bl. a. brevdovor och rasdovor.

Jaktbestämmelserna tillåter jakt på ringduva och stadsduva. Jakten på stadsduva medges på grund av starka önskemål från kommuner m. fl. om sådan jakt för att minska de sanitära olägenheterna av ett för stort antal duvor i städerna. Duva får jagas i tätbebyggt område endast av personer som fått tillstånd av polismyndigheten. Tillstånd ges främst till personer som har uppdrag av hälsovårdsnämnden att begränsa duvbeståndet.

Jakten på stadsduva sker alltså under kontrollerade former.

Herr SJÖHOLM (fp):

Herr talman! En lycklig tillfällighet gör att det kommer upp ett par jaktfrågor här i riksdagen, samtidigt som det pågår en utställning ute i riksdagshusets foajé, en utställning som vill påminna oss om att människan måste lägga band på sin rovlystnad och sin lust att döda för nöjes skull.

Sedan skulle jag väl också tacka för det lämnade svaret, men egentligen är det ju inte något svar, herr statsråd. Jordbruksministern redogjorde här för hur det går till vid avskjutningen av stadsduvor, men jag har frågat huruvida det är rimligt att den avskjutningen också kan träffa brevduvor och rasduvor, vilket kan hända. Och det är i så fall inte någon helt oväsentlig fråga. De djuren är ganska värdefulla. Jag sysslade litet med duvor i min ungdom och vet att en person då importerade en enda duva från England för 1 000 kronor.

Vad frågan här gäller är alltså om det finns något sätt att undvika att sådana duvor skjuts. Såvitt jag ser måste man väl närmare definiera begreppet stadsduva.

Vidare kan denna avskjutning också vara djurplågeri, eftersom jakten på stadsduvor pågår hela året och vederbörande alltså kan skjuta föräldrarna med påföljd att ungarna ligger och dör av svält. Det borde vi också försöka komma ifrån. Jag har en idé – den är kanske litet Grönköpingsmässig i sitt utförande – nämligen att man kunde ha något slags kommunala duvslag. Det låter som sagt litet Grönköpingsmässigt, men idén är säkerligen bra, ty då samlade man duvorna på en plats och kunde decimera dem på ett mera anständigt sätt än man nu gör.

Men jag vill som sagt gärna ha svar på min fråga hur jordbruksministern vill försöka undvika denna möjlighet att man råkar avliva mycket värdefulla djur, som ägarna sätter stort värde på och även har fäst sig vid.

Herr jordbruksministern BENGTTSSON:

Herr talman! Det är förbjudet att skjuta brevduvor, och därför behöver vi inte införa någon särskild bestämmelse i det fallet. Det måste alltså vara ren olyckshändelse om brevduvor blir skjutna. De duvor som får skjutas är de stadsduvor som inte är brevduvor.

Nu hör det emellertid till saken, herr Sjöholm, att stadsduvorna bara finns i tätbebyggda områden, och även om jakt är tillåten året runt är den inte tillåten hela året i tätbebyggda samhällen. Vem som helst får inte springa omkring i städerna och skjuta duvor. De enda som får göra det i tätbebyggda områden är de skyttar som polisen har givit tillstånd. Och de personer som polisen har givit sitt tillstånd är desamma som hälsovårdsnämnden anställer för att decimera duvbeståndet därför att duvorna i vissa tätorter vållar stora sanitära problem. De djur som herr Sjöholm kallar för rasduvor – ett begrepp som ingen har kunnat definiera – brevduvor och liknande, är det förbjudet att skjuta.

Om en brevduva råkar hamna i dåligt sällskap en tid, så att den förekommer bland stadsduvorna, kan det ju hända en olycka med avskjutning. Men det är mycket svårt att lagstifta så att man förhindrar

den sortens olyckor. Då får man förbjuda brevduvorna att hamna i dåligt sällskap, och det har jag för dagen ingen möjlighet att finna någon lagstiftning för.

Nr 117

Tisdagen den

2 november 1971

Herr SJÖHOLM (fp):

Herr talman! Jag väntar mig inte heller att jordbruksministern skall kunna klara det. Men då måste vi i stället definiera vad stadsduvor är för något. Det måste väl vara sådana duvor som från början var tamduvor och som sedan har blivit förvildade. Det kan väl ibland inträffa att en brevduva eller rasduva kommer i dåligt sällskap, och vad händer då om en sådan duva värd 1 000 kronor blir skjuten av en sådan här duvjägare, som har hälsovårdsnämndens tillstånd att jaga – en sak som ju är principiellt möjlig?

Skulle vi inte här kunna komma fram till någon sorts klarhet, så att vi slipper avskjutningen av duvor i städerna? Den väcker stark anstöt hos människor, som tycker att det är otrevligt att se hur duvorna faller döda ned.

Man har använt andra metoder också, som är ännu värre: man har strukit frätande vätska på vissa byggnader, och den vätskan fräter sedan på duvornas fötter. Sådant borde inte få förekomma. Den bästa metoden vore som sagt att inrätta stora duvslag, där duvorna samlades så småningom. Det tror jag nämligen att de skulle göra – så mycket kännedom har jag om deras vanor.

Sedan är det en annan sak också. Man skjuter inte duvor när de har ungar, säger jordbruksministern, men betecknande för dessa stadsduvor är att de har ungar nästan hela året – även vintertid; de klarar sina ungar även när det är kallt.

Här förekommer det mycket djurplågeri, den saken är helt klar, men jag tror nog att vi skulle kunna fundera ut någon metod för att slippa ifrån det.

Herr jordbruksministern BENGTTSSON:

Herr talman! Jag vill bara meddela att naturvårdsverket – den ansvariga myndigheten – enligt uppgift inte har fått några klagomål som gäller de problem som herr Sjöholm har rest. Däremot får vi ofta från södra Sverige klagomål över att duvorna vållar svåra sanitära olägenheter. Malmö stad vill t. o. m. gå så långt att man önskar få skjuta en duva som nu är fridlyst, nämligen turkduvan, som har kommit in i landet och vållar stora bekymmer.

Det diskuteras att ge duvorna p-piller och att även på andra sätt decimera stammen. Jag har ingen bestämd uppfattning om vad som därvidlag är lämpligast, men det väsentliga är att brevduvor inte får skjutas; de är annans egendom, och annans egendom får man inte ta eller fördärva.

Överläggningen var härmed slutad.

Ang. jakt på duvor

Tisdagen den
2 november 1971

Ang. rigorösare föreskrifter i fråga om jakt

§ 9 Ang. rigorösare föreskrifter i fråga om jakt

Herr jordbruksministern BENGTTSSON erhöll ordet för att besvara herr *Sjöholms* (fp) i kammarens protokoll för den 27 oktober intagna fråga, nr 325, och anförde:

Herr talman! Herr *Sjöholm* har frågat mig om det inte, mot bakgrunden av erfarenheterna från årets älgjakt, skulle vara motiverat med rigorösare föreskrifter i fråga om rätten att jaga.

Som svar vill jag meddela att jaktmarksutredningen överväger bl. a. frågan om prövning av kompetensen hos jägarna och även frågan om behövliga säkerhetsföreskrifter för jaktutövning. Utredningens förslag, som beräknas komma nästa år, kan väntas innebära skärpta föreskrifter för jaktutövningen.

Herr SJÖHOLM (fp):

Herr talman! Detta var ett bättre svar, som jag är fullt tillfredsställd med.

Det händer, som alla vet, varje år att älgjägare skjuter jaktkamrater, bärplockare och andra oförvitliga medborgare. Det borde inte få förekomma, det *skall* helt enkelt inte förekomma.

Som herr statsrådet vet skulle jag helst se ett förbud mot all nöjesjakt. Det dröjer väl innan vi kommer så långt – den kulturella standarden stiger ju långsamt. Därför är det glädjande att vi under mellantiden kan få skärpta bestämmelser. Jag tror att man kan hämta exempel från Polen, som har mycket restriktiva bestämmelser om jakt.

En metod är att ompröva de jakttillstånd som ges. Det har just i år förekommit att jägare i mycket hög ålder varit ute och jagat älg men skjutit en människa i stället.

Herr jordbruksministern BENGTTSSON:

Herr talman! Det var glädjande att herr *Sjöholm* på den här punkten var litet mera tillfredsställd. – Nu är det ju lättare att råka en älg än en duva, förmodar jag, eftersom älgen är större och lättare att ta sikte på.

Vi har vidtagit en rad åtgärder för att komma till rätta med problemet. I år fälls ca 35 000 älgar. Man får kalla det för nöjesjakt eller vad man vill, men det är nödvändigt från jaktvårdssynpunkt att det fälls så många älgar i landet. Ungefär 200 000 människor är ute i markerna i ungefär 700 000 dagar. Det har i år inträffat två olycksfall med dödlig utgång i direkt samband med jakten och i en jaktstuga vid förberedelser till jakten.

Allting talar emellertid för att vi måste skärpa bestämmelserna för denna jakt, och detta kommer också att ske, kanske redan innan jaktmarksutredningen är färdig med sitt förslag. Man behöver nämligen ha flera banor för övningskjutning och avläggande av prov, och när antalet banor ökar kommer bestämmelserna att skärpas.

Vi följer alltså denna fråga med stor uppmärksamhet. Det är klart att det vore lyckligast, om ingen människa dödades i samband med älgjakt.

Herr SJÖHOLM (fp):

Herr talman! Till det sista jordbruksministern säger vill jag för undvikande av missförstånd bara tillägga, att jag naturligtvis är medveten om att man måste skjuta av älg i detta land. Men jag vill att kompetent folk skall göra det. Då skulle vi också komma ifrån att man skjuter människor i stället för älgar.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 10 Ang. den östpakistanska konflikten

Herr utrikesministern WICKMAN erhöll ordet för att i ett sammanhang besvara dels herr *Werners* i Malmö (m) den 14 oktober framställda interpellation, nr 150, dels herr *Takmans* (vpk) den 15 oktober framställda interpellation, nr 162, dels fru andre vice talmannen *Nettelbrandts* (fp) den 19 oktober framställda interpellation, nr 172, och dels herr *Ahlmarks* (fp) den 22 oktober framställda interpellation, nr 182, och anförde:

Herr talman! Herr Werner i Malmö har frågat mig om jag är beredd att inför kammaren redogöra för regeringens syn på den östpakistanska konflikten och de mänskliga problem denna medfört samt för de initiativ i denna fråga regeringen avser taga; herr Takman har frågat mig vilka åtgärder som har vidtagits eller kommer att vidtas från den svenska regeringens sida för att bistå flyktingarna och bidra till en politisk lösning av frågan om *Bangla Desh* (Östpakistan); fru *Nettelbrandt* har frågat mig om jag är beredd att för riksdagen lämna en redogörelse över vilka svenska och andra initiativ som tagits i FN beträffande situationen i Östbengalen och vilka åtgärder detta har föranlett, om jag är beredd att skyndsamt och kraftigt utvidga de svenska humanitära hjälpinsatserna ytterligare samt om jag delar folkpartiets principiella syn beträffande de politiska problemen i Östbengalen och, i så fall, vilka ytterligare direktiv som kommer att ges till den svenska FN-delegationen; herr *Ahlmark* slutligen har frågat mig på vilket sätt Europarådets rekommendation till sina medlemsländer att avsevärt öka hjälpen till flyktingarna från Östpakistan kommer att från svensk sida omsättas i praktisk handling. Med kammarens tillstånd skall jag samtidigt besvara dessa fyra interpellationer.

De tragiska händelser, som beröres i interpellationerna, har flera olika inslag. Världens uppmärksamhet riktades i första hand på den pakistanska regeringens beslut att undertrycka *Awami League*, som utgått som överlägsen segrare i valen i Östpakistan, och de blodiga uppgörelser som följde på detta beslut. Om det händelseförlopp, som föregick beslutet, har parterna lämnat olika uppgifter. Pakistans regering har hävdat att *Awami Leagues* ledare, utan att ha väljarnas uppdrag, eftersträvat ett fullständigt lösslitande av Östpakistan, vilket betecknats som en statsfientlig handling. *Awami Leagues* företrädare har åberopat sitt starka folkliga stöd och menat att en fredlig lösning av de konstitutionella problemen varit möjlig. Det har knappast varit möjligt för utomstående

bedömare att ta ställning till varje fas i det förhandlingsskede, som föregick den slutliga brytningen. Men min företrädare Torsten Nilsson underströk redan i ett tal den 1 maj nödvändigheten av att pröva förhandlingsvägen i den pakistanska konflikten och hänvisade till hur östpakistanerna, som ofta upplevat naturen som fiende, nu kanske också upplever sina egna herrar som fiender. Statsministern var i ett anförande i juli inne på liknande tankegångar.

Regeringens allmänna bedömning av det läge som uppstått i Pakistan kom till uttryck i mitt tal i FN:s generalförsamling den 28 september. Jag tillåter mig citera:

”Konflikten i Östpakistan har lett till sammanbrott av den sociala ordningen i området. Hunger och epidemier härjar bland befolkningen. Mer än 8 miljoner människor har flytt. Det indiska folket har under stora oppoffringar uträttat ett beundransvärt arbete för att underlätta flyktingarnas situation. Belastningen på Indien har blivit orimligt stor.

Följderna av konflikten har fått en så allvarlig omfattning att det finns skäl att instämna i vad generalsekreteraren sade i sin rapport att dessa nödvändigtvis måste vara en angelägenhet för den internationella gemenskapen. FN har bland flyktingarna i Indien inlett en verksamhet som väl motsvarar organisationens betydelsefulla traditioner på flyktinghjälpens område. I arbetet på att bringa humanitär hjälp också till den drabbade befolkningen i Östpakistan kan FN spela en viktig roll även genom att utöva internationell kontroll av det humanitära biståndet utifrån.

Den svenska regeringen har åtagit sig att stödja generalsekreterarens initiativ till bistånd åt såväl de drabbade människorna i Östpakistan som flyktingarna i Indien och har också redan dragit de ekonomiska slutsatserna av detta.

Även om ingen av staterna i regionen önskar en konflikt så kan vi inte bortse från risken att de svåra mänskliga lidandena och den allvarliga spänningen i området kan leda till en utvidgning av krisen. Den svenska regeringen ansluter sig till dem som vädjar till den pakistanska regeringen att visa moderation och återhållsamhet för att få ett slut på våldet i Östpakistan. Endast en politisk lösning som baseras på respekt för mänskliga rättigheter och folkets i val uttryckta vilja kan komma till rätta med det östpakistanska problemet.”

Det kan vara värt att nämna att detta inlägg var ett av de ytterst få i FN:s generaldebatt som markerade en åsikt om de grundläggande politiska problemen i den pakistanska konflikten. Den franske utrikesministern Maurice Schumann gav uttryck åt beslätade tankegångar, när han efterlyste en politisk lösning av krisen baserad på det pakistanska folkets godkännande; annars måste man vänta tragiska konsekvenser för freden i Pakistan och på hela den indiska halvön. USA:s utrikesminister Rogers framhöll att för ett återställande av fredliga förhållanden i området krävdes återhållsamhet på den indiska subkontinenten och att strävandena efter en effektiv politisk lösning fortsattes aktivt.

Sovjetunionens utrikesminister Gromyko ansåg att en avspänning i området endast kunde uppnås genom en politisk lösning av de problem som uppstått i Östpakistan. Krisen kunde inte enbart betraktas som en intern pakistansk fråga.

Storbritanniens utrikesminister Douglas-Home hänvisade allmänt till behovet av en "civil" regering i Östpakistan, som kunde återge dess invånare förtroende och få flyktingarna att återvända.

De flesta andra stater avstod från att direkt beröra den pakistanska tragedin i generaldebatten, och de som var inne på ämnet koncentrerade sig till de humanitära aspekterna. Denna utbredda försiktighet bör säkerligen inte tolkas som uttryck för allmän likgiltighet inför skeendet. Men möjligheterna att inom FN:s ram påverka de pakistanska parterna måste bedömas som små med hänsyn till att FN-stadgan uttryckligen säger att ingen bestämmelse i stadgan berättigar FN att ingripa i frågor som väsentligen faller inom vederbörande stats egen behörighet. Jag behöver väl knappast crinra om att FN inte kan företaga tvångsåtgärder mot en medlemsstat annat än efter uttryckligt beslut härom av säkerhetsrådet.

När man i debatten hävdar att FN borde aktivera sin verksamhet inte bara i vad avser det humanitära biståndet utan också för att åstadkomma en politisk lösning av krisen måste man ha i minnet att FN är vad medlemsstaterna gör det till. Sverige kan ju inte gärna föreslå behandling av ett ärende som både stormakter och inblandade parter inte vill ha upp till behandling. Det vore en tom demonstration. Vi kan, som vi redan har gjort, uttala vår mening att en politisk lösning måste åstadkommas. Men så länge de pakistanska myndigheterna utövar en faktisk kontroll över Östpakistan kan de väntas hävda att åtgärder av FN avseende konflikten, som går utöver det humanitära biståndet, innebär inblandning i en inre angelägenhet. Många beklagar att FN:s befogenheter är begränsade i sådana fall. Men alternativet skulle vara att ge FN möjligheter att ingripa, när grupper eller regioner inom en stat befinner sig i bitter motsättning till varandra. Det är inte möjligt att i dagens värld bygga en internationell fredsorganisation på sådana grundvalar. Förutsättningen för att FN alls kunnat komma till har varit att medlemsstaterna förpliktar sig att respektera varandras självständighet och okränkbarhet.

Varje undertryckande av ett folks i val framförda vilja står i uppenbar strid med FN:s deklaration om mänskliga rättigheter. Men om man fastslår denna princip har man därmed inte kommit närmare möjligheterna till handling, eftersom deklarationen inte är bindande för medlemsstaterna utan endast utgör en allmän målsättning. Det innebär inte att hänvisningar till FN-deklarationen skulle sakna värde. I otaliga fall har deklarationens principer visserligen överträtts av enskilda stater, men när en vaken världsopinion påtalar överträdelser av deklarationens principer kan opinionsbildningen likväl tänkas påverka staternas handlande. Regeringen välkomnar därför det levande intresse för demokratiska principers tillämpning i Östpakistan som kommit till uttryck inom svensk opinion.

Om FN:s möjligheter att påverka de politiska aspekterna av den pakistanska konflikten för närvarande måste betecknas som ringa, kvarstår dock frågan om Sverige som enskild stat kan ha några medel att inverka på utvecklingen. Det bör då erinras om att vår internationella aktivitet har utsikter till verklig framgång endast om den kan anknyta till väsentligt starkare krafter utanför våra gränser. Vi har sagt vår mening om läget i Pakistan. Vi tvingas konstatera att det stora flertalet regeringar

inte är benägna att gå ens så långt. Framför allt tyder stormakternas återhållsamhet på en stark motvilja mot att i nuvarande läge utsätta den pakistanska regeringen för demonstrativa påtryckningar. I vad mån dessa stormakter ändå under hand kan påverka Islamabadregeringens handlande undandrar sig min bedömning. Sverige har i varje fall inte några egna maktmedel för att rubba de pakistanska myndigheterna i deras föresats att med militära maktmedel trygga fortsatt kontroll över Östpakistan.

I det läge som råder torde det emellertid inte vara realistiskt att tänka sig att FN skulle vidta sådana steg gentemot den pakistanska regeringen som efterlyses i fru Nettelbrandts interpellation.

Spänningen mellan Indien och Pakistan har avsevärt ökat alltsedan undertryckandet av Awami League. Framför allt ökas denna spänning genom de nästan outhärdliga påfrestningar som det indiska samhället utsättes för genom en flyktingström från Östpakistan av väldiga dimensioner. Indira Gandhis regering har hittills motstått det starka inre tryck som detta skeende medför. Varningar har dock inte saknats för att utvecklingen kan leda fram till en punkt, där ett krig mellan Indien och Pakistan blir oundvikligt. Alla insiktsfulla bedömare är medvetna om att en sådan konflikt kan få oöverskådliga verkningar, inte bara för de båda ländernas möjligheter att bevara inre stabilitet och lägga grunden till ekonomiska och sociala framsteg, utan också genom risken att även andra stater dras in i konflikten. Hur starkt man än reagerar inför skeendet i Pakistan tvingas man sälunda till slutsatsen att alla goda krafter måste inriktas på att förebygga en öppen och omfattande konflikt. Mot denna bakgrund bör man läsa den svenska regeringens vädjan om moderation.

Stormakterna är uppenbarligen också medvetna om de faror som läget innebär. Generalsekreterare U Thant har påtalat dem i en skrivelse till säkerhetsrådet. Vi bevitnar emellertid en skärpning av läget från dag till dag. Risken för en öppen konflikt ökar i samma mån. Det ankommer i första hand på säkerhetsrådet att fastställa om hot mot freden föreligger som grundval för FN-ingripande.

De framställda interpellationerna tar också upp frågan om hjälpen till de miljoner människor som utan egen förskyllan drabbats av utvecklingen i Östpakistan.

Man har beräknat de direkta kostnaderna för att nödtorftigt försörja de pakistanska flyktingarna i Indien till ca 3,5 miljarder kronor t. o. m. utgången av mars 1972. En mycket stor del av dessa kostnader har hittills fått bäras av Indien, vars egna utvecklingsansträngningar allvarligt hotas av denna börda. Den hjälp, som lämnats utifrån, har hittills uppgått till ca 1 miljard kronor. Härav har nära 600 miljoner kronor kanalisrats genom FN medan 400 miljoner kronor lämnats bilateralt. Indien, liksom FN:s flyktingkommissariat, som samordnar biståndet genom världsorganisationen, har enträget vädjat om ökade bidrag från i första hand de rika länderna.

Regeringen beslöt i juni att ställa 22,5 miljoner kronor till FN:s förfogande för stöd till flyktingarna i Indien. I september ökades detta kontantbidrag med 7,5 miljoner kronor. Härutöver har 2,5 miljoner kronor lämnats till Svenska röda korset och Lutherhjälpen som bidrag till den hjälp som lämnas av dessa organisationers internationella motsvarig-

heter. Ytterligare 1,5 miljoner kronor kommer att utnyttjas för en leverans av 100 000 filter till flyktinglägren.

Det totala svenska stödet till de östpakistanska flyktingarna i Indien uppgår därmed till ca 34 miljoner kronor. De enorma behoven kommer emellertid att nödvändiggöra ytterligare stora insatser också från vår sida. Regeringen kommer således att pröva alla tillgängliga möjligheter att direkt och indirekt öka insatserna för flyktingarna. Vi räknar därvid med att kunna ta ställning till nya bidrag till direkta humanitära insatser efter överläggningar denna månad bl. a. med representanter för FN:s flyktingkommissariat och för andra bidragsgivare. Samtidigt övervägs olika särskilda åtgärder inom ramen för det fortlöpande utvecklingssamarbetet med Indien i syfte att lätta den ekonomiska bördan som landet tvingas bära.

FN spelar också en huvudroll i fråga om hjälpen till människorna i Östpakistan. Den vädjan om bidrag, som generalsekreteraren gjort, har resulterat i kontantbidrag och varor från olika länder till ett värde av enligt senast tillgängliga uppgifter ca 430 miljoner kronor. Inom FN-sekretariatet pågår i dagarna en ytterligare sammanställning av beräknade behov och planer.

Sverige har bidragit med 7,5 miljoner kronor till FN-insatsen i Östpakistan. Av betydelse är också i detta sammanhang de konstgödsleleveranser, som vi i enlighet med tidigare ingångna avtal genomför till stöd för livsmedelsförsörjningen. Inom ramen för de resurser som finns tillgängliga kommer regeringen att pröva frågan om ytterligare bidrag för humanitära insatser i Östpakistan.

Sverige är sammantaget en av de ojämförligt största bidragsgivarna till FN-insatsen både relativt och absolut.

Vad särskilt rör herr Ahlmarks interpellation vill jag nämna att Europarådets rådgivande församlings rekommendation nr 648 om hjälp till flyktingarna från Östpakistan behandlats av rådets ministerkommitté. I en enhällig resolution (nr 26) som antogs av ministrarnas ställföreträdare den 18 oktober, riktar ministerkommittén en vädjan till medlemsstaternas regeringar om stöd för flyktingkommissariats arbete för samordning av hjälpaktionerna samt om fortsatt och såvitt möjligt ökad hjälp till offren för händelserna i Östpakistan. Såsom framgått av vad jag nyss sagt kommer den svenska regeringen inte att låta denna vädjan förklinga ohörd.

Jag hoppas med denna redogörelse ha lämnat svar på de i interpellationerna ställda frågorna. Läget kan snabbt komma att förändras. Skulle krig utbryta mellan Indien och Pakistan ställs FN inför en helt ny situation. Men även om en sådan katastrof skulle undvikas, kan problemen inom Pakistan alltmer komma att tillspetsas. Ingen kan med säkerhet förutsäga vilket öde som väntar de många miljonerna människor i Östpakistan. Inte heller vet vi hur länge Indien orkar bära försörjningsbördan för den väldiga flyktingströmmen. Vi vet bara att mänskligheten upplever första akten i en tragedi av oanade dimensioner. Inför varje sådant ödesdrama ställs den enskilda människan inför smärtsamma frågor. Vilket ansvar har jag för det som sker? Vad kan jag göra för att bidra till ett bättre sakernas tillstånd? Hur långt räcker mina krafter och

resurser? På liknande sätt förhåller det sig med regeringar. Varje regering måste känna ett medansvar för de hungrande och lidande östpakistanernas framtid. Ingen har rätt att ställa sig likgiltig. Solidariteten får inte göra halt vid den egna nationens gränser. Världens olyckor angår också de lyckliga folken. Den pakistanska tragedin har ånyo visat att krav på social rättvisa och självbestämmanderätt inte kan mötas med våld och militära maktmedel. Endast en politisk lösning grundad på social rättvisa och folkens fundamentala fri- och rättigheter kan skapa en bestående fred.

Herr WERNER i Malmö (m):

Herr talman! Jag ber att få tacka utrikesministern för svaret på min interpellation och särskilt för slutklämman – den tyckte jag var fin. Den hade någonting av den personliga predikans patos. Det är alltså en komplimang som jag vill ge.

Jag skall be att på nytt få läsa upp en del av slutklämman, där utrikesministern först talar om de frågor som den enskilda människan bör ställa sig: "Vilket ansvar har jag för det som sker? Vad kan jag göra för att bidra till ett bättre sakernas tillstånd? Hur långt räcker mina krafter och resurser? På liknande sätt förhåller det sig med regeringar. Varje regering måste känna ett medansvar för de hungrande och lidande östpakistanernas framtid. Ingen har rätt att ställa sig likgiltig. Solidariteten får inte göra halt vid den egna nationens gränser."

Hade denna avslutning, herr statsråd, inlett Ert svar, hade man genast tänkt: Nu äntligen kommer regeringen att göra kraftinsatser! Om det så skall vara mot allt förnuft, vill regeringen gå till verket för att värna de många lidande människornas sak. Nu kommer försök till konstruktivt tänkande. Men sådana tag möter man inte alls i fortsättningen av svaret. De politiska insatserna inskränker sig till en "vädjan om moderation".

En så blek insats rimmar dåligt med den kraftfulla slutklämman, herr statsråd. Hade det inte funnits anledning att i FN-talet än mer haka på de citerade orden ur generalsekreterare U Thants rapport om att konflikten är så allvarlig att den måste vara en angelägenhet för den internationella gemenskapen.

Herr Wickman säger i sitt svar icke utan en viss stolthet att han var en av de få som över huvud taget förde Östpakistankonflikten på tal vid FN:s generaldebatt i september. Det kan väl hända. Men att döma av det korta referat som vi fick i utrikesministerns svar tycker jag nog att herr Gromyko talade bättre än herr Wickman. Jag tror att herr Takman och mina övriga medinterpellanter kan instämma i detta.

Gromyko sade ju i klara verba dels att en avspänning endast kan nås genom en politisk lösning av de problem som uppstått i Östpakistan, dels att krisen inte enbart kan betraktas som en intern pakistansk fråga.

Herr Wickman kryper ju själv bakom den vanliga behagliga undanflykten att FN-stadgan inte berättigar FN att ingripa i frågor som väsentligen faller inom vederbörande stats behörighet. Nog borde väl herr Wickman liksom jag och i detta fall tydligen också herr Gromyko inse att vi helt måste tänka om när det gäller talet om interna angelägenheter. Om tio miljoner eller, som det kommer att bli före årets slut, tolv miljoner människor drivs ur sitt land och in i grannlandet, har talet om interna

angelägenheter helt förlorat sin relevans. Skall hela folkgruppen som Bangla Desh representerar drivas ur sitt land, innan herr Wickman betraktar krisen som gällande mer än Östpakistan? Räcker det inte med 12 procent av befolkningen?

Herr Wickman erinrar vidare om att FN inte kan företa tvångsåtgärder mot en medlemsstat annat än efter uttryckliga beslut härom av säkerhetsrådet och anför i samma veva att Sverige inte gärna kan föreslå behandling av ett ärende som varken stormakter eller inblandade parter vill ha upp till behandling, ty det vore en tom demonstration. Man märker att det är ett tag sedan herr Wickman befann sig i oppositionsställning. Det är ju vad vi får syssla med här. Stormakterna är det inte så mycket tal om nu längre för all del, men hur skulle man kunna driva oppositionspolitik, om man inte yttrade sig även när man visste att man hade en övermakt mot sig? Skulle vi då tåga, vi som befinner oss i opposition här i kammaren?

En tom demonstration, säger herr Wickman – hur vet herr Wickman det? Och om så bleve, vore inte saken värd demonstrationen? Statsråd har ju demonstrerat i andra sammanhang. Kan man inte ta ett misslyckande för den goda sakens skull?

Det verkar ibland som om man diskuterade utan kontakt med den verklighet det här gäller. Detta är alltså en tragedi i och utanför Östpakistan som är den svåraste i mänsklighetens historia sedan andra världskriget. Dagligen strömmar upp till 40 000 flyktingar över gränsen. Jag vill verkligen be kammarens ärade ledamöter att sluta ögonen, att blunda ett slag. Ty då ser man bättre de tusenden och åter tusenden flyktingar som just nu, medan vi sitter här behagligt tillbakalutade i våra riksdagsfåtöljer, trampar fram på uppblotta vägar, i gytty up till knäna. Barnen går där med bördor på sina små huvuden ofta tyngre än barnen själva. Kvinnorna bär barn på ryggen och på höften, och männen bär gammelmor och gammelfar – inte några tiotal meter utan mil efter mil efter mil, dag efter dag efter dag. Ängest och förfäran i ögonen – undra på det! De är jagade av hunger och sjukdomar och fiendevapen. När de sedan kommer fram till gränsen hoppas de att på andra sidan finna en fristad med föda och framtid, och så upptäcker de att de hamnat i ett redan svårt överbefolkat land.

Man behöver inte mycket fantasi för att se den oändliga väntan framför flyktingkontor, registreringsexpeditioner och sjukstugor och hur familjerna på natten kryper ihop i cementrör eller i hyddor av pappkartonger och plåtbitar. När dessa människor äntligen blir inbokade i en järnvägstransport, så sitter de 10, 15 eller 20 timmar sammanpackade. De vågar inte lämna sina platser, sina behov får de förrätta där de sitter.

Detta är verkligheten, mina damer och herrar. Jag har sett den med egna ögon, förra gången östpakistaner flydde ur sitt land över gränsen till Indien. När man diskuterar den östpakistanska tragedin skall man ha den verkligheten aktuell för sig, ty då förstår man bättre att det är brottsligt att inte pröva alla tänkbara vägar, även obekväma, för att få ett slut på det helvete som där råder.

Utrikesministern slår i sitt svar fast att undertryckandet av Awamiför-

Tisdagen den
2 november 1971

*Ang. den östpaki-
stanska konflikten*

bundets 73-procentiga valseger står i uppenbar strid med FN:s deklara- tion om de mänskliga rättigheterna men menar samtidigt att detta endast kan ge oss anledning till vanlig allmän opinionsbildning. Skulle inte den opinionsbildningen få bättre fart om vår FN-representation visade mer vilja och mod? Nej, det går inte, menar utrikesministern, vi kan inte göra mer än vi har gjort. Han tillägger att stormakternas återhållsamhet tyder på en stark motvilja mot att i nuvarande läge utsätta den pakistanska regeringen för demonstrativa påtryckningar. Ett sådant påstående mot- säges av vad utrikesministern anför tidigare i sitt svar. Där framgår att just stormakterna USA, Sovjet, England och Frankrike samt herr Wickman tog upp Östpakistankrisen i FN-debatten. De som kunde beskyllas för motvilja var de som ingenting sade eller som talade med för små bokstäver.

Vad utrikesministern säger om Sveriges del i det humanitära biståndet är gott och väl, men här måste ännu starkare insatser göras så länge inga väsentliga politiska initiativ tas. Det är enligt min mening rätt allvarligt för hela vår biståndsvilja att vänta på dessa politiska insatser. Man kan verkligen befara att viljan att hjälpa mattas av hos svenska folket. Man kan inte skyffla ut miljoner efter miljoner, om inte politikerna gör sitt.

För innevarande budgetår beräknar den indiska regeringen att 830 miljoner dollar måste sättas in, men av dessa har man hittills bara fått 180 miljoner dollar. Med rätta noterar utrikesministern de stora bördor som Indien ensamt måste bära. Mycket insiktsfulla bedömare som Maurice Williams som koordinerar det amerikanska biståndet där nere säger att vad Indien hittills lyckats åstadkomma i fråga om hjälp till flyktingar närmast är av mirakulös natur.

Vi vet också att Indien är ett fattigt land som just kommit i gång med en ökning av produktionen och levnadsstandarden. Dessa kostnader för flyktinghjälpen hotar emellertid nu att sabotera landets ekonomiska utveckling. Därtill har också i de yttersta av dessa dagar kommit stora bekymmer för cyklonkatastrofen i nordöstra Indien.

Vad hjälpen till de nödlidande inom Östpakistan beträffar är det en äventyrlig fråga, inte bara för att kommunikationerna är lamslagna utan också för att hjälpen måste ske via regeringen och armén till den folkgrupp, 45 miljoner människor, som är utsatt för förföljelser av just denna regering och denna armé. Jag har just fått ett telegram i min hand som klart anger detta förhållande, och det är synnerligen äventyrligt.

Vi vet ju vad som hände i mars i år när Rahman förhandlade med Yahya Khan i Dacca om berättigat medinflytande i parlamentet, hur Yahya Khan då samtidigt inkallade trupper och besatte landet varpå Rahman ornsider försvann. Ett konkret och konstruktivt förslag inför denna situation i Östpakistan är självfallet skapandet av något slag av observationskår i FN-regi. Då skulle man kunna komma åt människokjak- ten men också garantera en rättvis distribution av biståndet.

Det torde även framstå som nödvändigt att FN i Indien och Östpakistan upprättar någon operativ enhet i likhet med den som UNRA har etablerat i Mellanöstern för att klara flyktingsituationen.

Jag hoppas verkligen att herr utrikesministern tar sig en förnyad funderare på om inte FN-mandatet politiskt kan förplikta till något mer än en vädjan om moderation.

Herr TAKMAN (vpk):

Nr 117

Tisdagen den
2 november 1971

*Ang. den östpaki-
stanska konflikten*

Herr talman! Jag kommer omväxlande att använda beteckningarna Östpakistan, Östbengalen och Bangla Desh om den del av södra Asien som vi här behandlar.

I min motivering till interpellationen den 15 oktober berörde jag de viktigaste komponenterna i den oerhörda tragedi som utspelas där och som den västpakistanska militärjuntan bär hela ansvaret för. I det utförliga svaret har utrikesministern redogjort för regeringens hållning och åtgärder i fråga om dessa tre sidor av frågan om Östbengalen. En sida är militärjuntans beslut att undertrycka Awami League, som i de allmänna valen i Pakistan den 7 december 1970 fick 73 procent av rösterna i Östbengalen och erövrade praktiskt taget samtliga mandat från detta område – 167 av de 169 mandaten – och därmed också fick majoritet i den allpakistanska nationalförsamlingen. Den andra komponenten, en direkt följd av massakrerna och terrorn, är den enorma mängd av flyktingar, nu ett tiotal miljoner, som sedan månadsskiftet mars – april i år strömmat över gränsen till Indien. Herr Werner har mycket åskådligt redogjort för den konkreta situation som de befinner sig i. Den tredje komponenten är den överhängande risken för ett nytt krig mellan Pakistan och Indien.

Jag skulle på några få punkter kunna ifrågasätta den bedömning och de insatser som svenska regeringen hittills har gjort och som interpellationssvaret redogör för. Men jag är väl medveten om att utrikesministern kan ha vissa godtagbara skäl för att använda försiktigare formuleringar än en enskild riksdagsman. Jag använder medvetet uttrycket "kan ha", därför att jag inte säkert vet och därför att jag inte heller tror att någon annan säkert vet detta. Sannolikt kommer det att dröja någon tid ännu innan man med någon grad av visshet kan bedöma vad som skulle ha varit den riktiga eller åtminstone den bästa politiken gentemot Pakistan under våren, sommaren och hösten 1971.

Med den riktiga eller den bästa politiken menar jag den politik som snabbast bidrar till en acceptabel politisk lösning av Bangla Desh-problemet och därmed också räddar en stor del av flyktingarna i Indien från undergång eller från en outhärdlig tillvaro. En acceptabel politisk lösning är inte möjlig annat än genom förhandlingar med de erkända representanterna för Östbengalens befolkning, de som valdes i december och ännu befinner sig i livet. Den är inte heller möjlig om den inte tillgodoser de krav som dessa representanter nu ställer och som går längre än kraven inför parlamentsvalet.

Ännu vid valet och ännu i mars i år var frågan om Bangla Desh ingenting annat än en fråga om regional autonomi. I och med att militärjuntan i Västpakistan inledde massakrerna natten mellan den 25 och 26 mars blev frågan om Bangla Desh något mycket allvarigare. Den blev ett krav på full nationell självständighet. Det är bland annat på den punkten som man kan diskutera vad en regering som den svenska skulle kunna göra. Att hålla envist fast vid idén att det här rör sig om en intern angelägenhet leder ju till överksamhet även i situationer när hela världen vet att det inte är fråga om en intern angelägenhet.

Min personliga åsikt är att det inte finns någon väg tillbaka.

”Pakistan är nu dött och begravt under ett berg av lik”, sade Tajuddin Ahmed, Bangla Deshs förste premiärminister, i en deklaration vid den ceremoni den 17 april 1971 då Demokratiska republiken Bangla Desh proklamerades. Han började sin deklaration med att konstatera följande: ”Bangla Desh befinner sig i krig. Något annat val har inte getts åt det än att säkra sin självbestämmanderätt genom en nationell befrielsekamp mot Västpakistanens koloniala förtryck.”

En realistisk bedömning av det som skett, det som sker och det som kan väntas ske – och följaktligen också av hur man skall handla – måste sannolikt utgå från sådana formuleringar som dessa. Den måste utgå från att Pakistan var en absurd statsbildning 1947 och att denna absurditet nu efter 24 år har blivit omöjlig att hålla samman. Det faktum att majoriteten av befolkningen i Västpakistan liksom majoriteten av befolkningen i Östpakistan är muselmaner tycks bara för en kort tid ha gett någon känsla av samhörighet. Med detta argument kunde man lika gärna ha fogat samman Västpakistan och Saudiarabien, som ligger närmare varandra geografiskt än Västpakistan och Östpakistan gör. Folket i Östpakistan är i första hand bengaler med ett eget språk och egna nationella traditioner. De är i första hand bengaler, och den egendomslösa majoriteten har upplevt sig som ett kolonialfolk under härskarna i Västpakistan. Religionsmotsättningar har spelat en ödesdiger roll tidigare i dessa områden och saknar inte aktualitet nu heller. Men det finns ett överväldigande material från många källor, som visar att de muselmanska knektarna i tjänst hos Västpakistanens militärjunta har massakrerat muselmaner och hinduer utan mycken urskillning under sina desperata försök att utrota frihetsrörelsen i Östbengalen.

Förhistorien till de massakrer som militärjuntan inledde natten mellan den 25 och den 26 mars i år innehåller väl fortfarande en och annan oklar punkt – även om jag tror att det finns någon nyans av överdrift i utrikesministerns uttalande i svaret om det oklara i förhistorien. Men det finns mig veterligt inget stöd för militärjuntans påståenden att truppförstärkningarna i mars behövdes för att återställa ordningen. Tvärtom har korrespondenter från de mest skilda politiska läger vittnat om Awamiförbundets strävan att bevara lugnet, en strävan som i stort sett tycks ha varit mycket framgångsrik, kanske t. o. m. alltför framgångsrik i belysning av vad som sedan har inträffat. Av somliga rapporter får man t. o. m. det bestämda intrycket att de tre veckorna närmast före den 25 mars var de lugnaste på mycket länge, trots att det då var omfattande politiska strejker som en följd av att centralregeringen uppsköt sammankallandet av den nationalförsamling som valts i december. Alltför litet är känt om den icke-samarbetskampanj som under dessa veckor genomfördes i Östbengalen och som tycks ha fått en historiskt total uppslutning. Den var så effektiv att praktiskt taget hela förvaltningen, inklusive polisen, upphörde att ta order från centralregeringen och ställde sig under Awamiförbundets ledning. Awamiförbundet fick ta emot denna regeringsfullmakt från folket mot sin vilja; det ville i det längsta ha vänskapliga relationer med ledningen i Västpakistan. Östbengalen blev autonomt genom en ickevåldsaktion, och Mujibur Rahman, Awamiförbundets ledare, som nu lär vara dömd till döden eller i varje fall kan vänta

en dödsdom om han fortfarande är i livet, fungerade i verkligheten som Bangla Deshs premiärminister.

En koncentrerad sammanfattning av det som sedan inträffade gav Sydney H. Schanberg i en korrespondens i New York Times den 4 april. Alla utländska korrespondenter hade utvisats från Östbengalen redan den 26 mars, och Schanberg skrev sin korrespondens från Dew Delhi. Han skrev:

”För utländska journalister i Dacca såg det ut som ett överrumplingsangrepp med tanks, artilleri och tunga maskingevär mot en praktiskt taget obebäddad befolkning – en befolkning som använde ickevåldstaktik, mestadels strejker och andra former av icke-samarbete, för att göra anspråk på den politiska majoritet som den erövrade nu i decembervalen. Och fram till senaste veckoslutet har tillräckligt med trovärdiga rapporter om urskillningslöst dödande trängt igenom för att lämna kvar föga tvekelens hos många sakliga indiska ämbetsmän och västdiplomater att Västpakistanens armé haft få hämningar när det gällt att slå ner Östpakistanens självständighetstankar.

Angreppet började natten till den 26 mars efter tio dygns politiska förhandlingar under vilka armén och resten av det västpakistanska maktetablissemanget invagat de östpakistanska nationalisterna i tron att deras krav på vidsträcktare självstyrelse skulle beviljas.

Det står nu klart att västpakistanerna aldrig ville att överläggningarna skulle leda till framgång, att de förhalade dem endast för att vinna tid att få över tillräckligt med truppförstärkningar från Västpakistan för att gå till angrepp. Men medan överläggningarna pågick så motstod nästan varje observatör, från tidningsmän till diplomater, den otäcka tanken att detta kanske var avsikten.”

Om det finns något som är fullständigt otvetydigt i uppgifterna om vad som sedan hände så är det den hämningslösa brutaliteten hos de västpakistanska trupperna. Det blev uppenbart att vissa grupper av medborgare hade valts ut i förväg för fullständig utrotning. Dit hörde Awamiförbundets kadrer, vänsterpolitiker och fackliga ledare, statstjänstemän som röjt sympati för Östbengalens autonomi och i stort sett också studenter och professorer. Tydligt gällde det under de första timmarna att överraska – de flesta av dem i sömnen – och tillintetgöra alla bengaler som skulle kunna fungera som kadrer eller blivande kadrer för en nationell befrielsesträvan.

Redan under den första natten beräknas 6 000 personer ha dödat enbart i Dacca, därav mellan 300 och 500 studenter som sköts ihjäl, stacks ihjäl med bajonetter eller klubbades ihjäl med gevärskolvar i sina bostäder på Daccauniversitetets område. Åtta av de mest kända professorerna blev skjutna den natten, och många försvann – man antar att också de blev dödade. I första omgången var det alltså inte fråga om en militär uppgörelse av mera traditionellt slag. Det var regelrätta mord på många tusen personer som vid en och samma tidpunkt på natten överraskades i sina bostäder överallt i Östbengalen och som dödades på stället. Till de grupper som utvalts för total förintelse hörde också officerare och soldater av bengaliskt ursprung. De mördades i hundratal av sina västpakistanska kolleger redan under de första timmarna.

Allt detta har nu berättats av otaliga ögonvittnen. Massakrerna och terrorn fortsätter och därmed också flyktingströmmen till Indien. Undernäring har blivit en desperat realitet för majoriteten av flyktingarna. En brittisk läkare, John Seamon, som besökt ett stort antal flyktingläger, beräknar, enligt tidskriften Time för den 23 oktober, att 150 000 barn under åtta års ålder redan dött av undernäring eller därmed sammanhängande sjukdomstillstånd och att ytterligare en halv miljon lider av allvarlig undernäring.

Inne i Östbengalen lider redan många miljoner av hungersnöd, och ytterligare många miljoner beräknas stå utan livsmedel i slutet av december.

Läget håller på att utveckla sig till en av historiens största katastrofer, och det är självklart att det krävs mycket snabba och stora insatser från många länder för att minska katastrofens omfattning. Att det totala svenska stödet till de östpakistanska flyktingarna i Indien uppgår till 34 miljoner kronor är en uppgift som måste hälsas med tillfredsställelse, likaså att utrikesministern ställer i utsikt "ytterligare stora insatser" från svensk sida.

En utomordentligt svår fråga i detta sammanhang blir frågan om undsättning till de hungrande inne i Östbengalen. Jag har ännu inte sett några uppgifter om de svårigheter som en sådan verksamhet mött eller kommer att möta. Jag föreställer mig att det blir omöjligt för de länder som är engagerade på militärjuntans sida att delta i den hjälpverksamhet som måste komma i gång snabbt, om miljoner liv skall räddas där. Men det kommer nu alltmer uppgifter om Bangla Desh-gerillans motoffensiv och den västpakistanska ockupationsmaktens förluster. Att bedriva humanitär hjälpverksamhet i Östbengalen blir under dessa förhållanden en utomordentligt svår uppgift. Och det är väl denna konflikt mellan olika intressen – konflikten mellan det överväldigande humanitära intresset att rädda så många som möjligt från en säker undergång och intresset att sätta ett stopp för militärjuntan – som är oerhört svår att ta ställning till.

I Västpakistan kan inga krigiska deklARATIONER dölja att militärjuntan drivits, som det heter i ledartikeln i Far Eastern Economic Review den 23 oktober, in i ett hörn. Jag citerar ur ledaren: "Politikerna," – i Västpakistan alltså – "som tydligen är beredda att exploatera vilken tragedi som helst för sina egna syften, kräver en återgång till civilt styre. Studenter och arbetare visar ökande tecken på oro, och kraven på provinsial autonomi växer. – – – Missnöjet växer bland yngre arméofficerare. Det skulle vara fullständigt logiskt för militärregeringen att möta – eller avlägsna – sådana hotfulla tecken genom att skapa en krigspsykos. 'Krossa Indien' skulle i de belägrade generalernas ögon kunna bjuda den slutgiltiga lösningen."

Alltför litet har sagts om de interna konflikterna också i Västpakistan, som ju inte har en homogen befolkning. Också där har man starka etniska minoritetsgrupper som förtrycks av militärjuntan, och vi har hela arbetar-klassen, vi har bönderna, vi har sociala förhållanden som verkligen inbjuder till en revolt mot de nu härskande.

För Indien är bördan av flyktingarna enorm, som här har påpekats i

interpellationssvaret – utomordentligt bra för övrigt, tycker jag – och det är självklart att många indier frågar sig om det inte skulle bli billigare att lösa hela problemet på en gång genom att göra upp med det sönderfallande Pakistan en gång för alla. Det sovjetisk-indiska fördrag om fred, vänskap och samarbete, som undertecknades den 9 augusti, har otvivelaktigt betytt mycket för att minska risken för ett krig mellan Indien och Pakistan. Denna risk är dock hela tiden överhängande. I en intervju i International Herald Tribune den 1 november – alltså det nummer som kom i dag – påstår militärjuntans chef Yahya Khan t. o. m. att ”indierna befinner sig redan i krig med oss, och det enda skälet till att det inte är en allmän konfrontation är att vi inte slår tillbaka”. Här börjar det alltmer komma bedömningar om vilka enorma svårigheter som militärjuntan har redan innan ett krig skulle bryta ut, och man får väl förutsätta att detta är ett av de få återhållande elementen.

Västpakistan har fått militär hjälp från USA och sannolikt också från Kina sedan massakrerna i Bangla Desh inleddes den 25–26 mars. Hjälpn från USA har från många håll betecknats som avgörande. ”USA fortsätter att ge Yahya Khan både hemlig och offentlig uppmuntran och underlättar därmed juntans terrorregim i öster”, skrev Far Eastern Economic Review den 23 oktober i den ledare som jag just citerade.

Tidningen fortsatte: ”Ett återvändande till förnuft i Washingtons politik skulle minska krigshotet. Men amerikanerna måste, utom att de avbryter biståndet, också kräva att Islamabad följer det utslag som väljarkåren gav vid de allmänna valen nu i december – den enda grundval på vilken flyktningarna kan återvända till sitt hemland.”

Herr talman! Jag skall sluta med detta. Jag har inte ställt några kategoriska krav; jag tror att de kraven finns organiskt inbäddade i det anförande som jag här har hållit.

Fru andre vice talmannen NETTELBRANDT (fp):

Herr talman! ”Ni kommer att segra och segra och segra till slut.

Denna värld är inte till för demoner och rövare.

Detta är en värld för människor.

Och dessa människor kommer att segra till slut.”

Med denna dikt av bengalernas store skald, nobelpristagaren Tagore, inleder journalisten Andres Küng en bok om Bangla Desh. Bokens titel är ”Bangla Desh – ett asiatiskt dilemma” och kommer snart att publiceras.

När vi får information om katastrofer ute i vår värld, så reagerar vi olika. För många tar det lång tid, innan medvetandet blir väckt. Vi har en försvarsmekanism som filtrerar intrycken. Vi värjer oss – ofta omedvetet – mot det obehagliga; vi stänger för informationstillflödet och förtränger sanningen och verkligheten. Vi orkar att engagera oss djupt i en enda människas eller någras djupa nöd, men när denna nöd skall multipliceras med hundratusen eller miljoner, då är vår mänskliga fattningsförmåga otillräcklig.

Som indiska regeringens gäst har jag och tre andra kolleger från den svenska riksdagen nyligen givits tillfälle att studera flyktingproblemen i Indien. Upplevelserna från den resan skiljer sig för mig personligen på ett avgörande sätt från andrahandsintrycken via massmedia. Vad TV-filmer-

na inte fångar in är de enorma människomassorna, de ofattbart stora lägren, de oändliga köerna till matutdelningsplatserna, den oavbrutna raden – mil efter mil – av människor vid vägkanten, där vi for fram väl skyddade och uppassade. Intrycken och upplevelserna från denna resa i Indiens flyktingläger nära gränsen till Östpakistan har självklart påverkat min egen personliga inställning till problemen i den pakistanska konflikten.

Händelserna i Östbengalen är en av mänsklighetens största katastrofer. I människooffer och mänskligt lidande överträffas den bara av andra världskrigets fasor. Jag tillägger *hitintills*, därför att ingen ännu kan säga hur det skall gå med dessa miljoner människor – både de som flytt och de som stannat i Östbengalen. Vi får så olika uppgifter om antalet flyktingar. Vi läser om 10 000, 20 000 ibland 40 000, ibland 60 000 flyktingar per dag, som går över gränsen till Indien. Varje dag förflyttas alltså ett Haparanda, ett Nybro eller ett Solna, enorma människomassor på vägar, på floder och järnvägar. De officiella siffrorna säger att fram till slutet av oktober har 9 300 000 människor gått över gränsen till Indien. Men det finns också uppgifter som pekar på mer än 10 miljoner.

Bedömare antog att den västpakistanska militäraktionen i mars och april i år skulle bli en kortvarig straffexpedition med uppgift att skrämma bengaler till lydnad.

Tiden har nu gått, och staffexpeditionen blev terrorkrig, massmord, massförstörelse. Nästa fas i utvecklingen *kan* bli ett öppet krig mellan Indien och Pakistan. Indien har inte avvisat flyktingarna. Man har tvingats till ofattbara uppoffringar för att ta hand om flyktingströmmen. Detta har frestat på landets ekonomi och på femårsplanens utvecklingsambitioner och frestat tålmodet hårt på den indiska befolkningen. Flyktingströmmen utvecklas nu snabbt även till ett för Indien svårt inrikespolitiskt dilemma: de fattigaste tvingas att avstå till flyktingar från ett annat land. Från min resa har jag många bevis på att den indiska befolkningen såg med avund på matransoner och övriga villkor i flyktinglägren. Då förvånar det inte, om det jäser.

Den omedelbara effekten av kriget i Östbengalen och flyktingströmmarna är en förstärkning av hotet om en hungerkatastrof som blev följderna av de enorma naturkatastrofer som nyligen drabbat detta område av världen. Så sent som i går har budet nått oss om ännu en naturkatastrof bland de redan drabbade.

Att svälten allvarligt hotar de tio miljonerna flyktingar i lägren i Indien, varav två miljoner är barn, får inte hindra oss att tänka på den svältkatastrof som har ännu större format inne i själva Östbengalen. Det torde hittills vara föga känt att inemot 40 miljoner människor av de ursprungligen cirka 75 miljonerna invånare i Östbengalen nu hotas av hungersnöd. Särskilt obehaglig är kunskapen om hur hunger påverkar små barn. Att de nu lider och dör i tusental varje dag av brist på mat, kläder och enkel hygien är en skam och ett brott. Nästan ännu värre är att de barn som överlever drabbas av bestående skador på viktiga kropps- och själsfunktioner. Dessa skador dömer dessa små varelser till livslångt liv på skuggsidan, utan möjlighet i denna dystra del av världen att leva ett vad vi menar normalt liv. Det är därför det är så viktigt, att våra enskilda och

samlade resurser nu snabbt kan sättas in i kampen mot svälten. Det gäller att rädda de levande från att bli levande döda.

Vilket ansvar har nu Indien för de snart tio miljoner flyktingarna? Vilket ansvar har ett grannland över huvud taget? Vad innebär det att vara ett grannland och att ha grannar? Tänk tanken till slut – tio miljoner människor, som strömmar över gränsen på mindre än ett år. Det kunde lika gärna ha varit en ström mot vårt land. Att vi ligger nästan 900 mil från händelserna ger oss på intet sätt någon rätt att springa ifrån ansvaret. Indien kan inte klara denna människomassa utan vädjar nu till resten av världen, och naturligt nog vädjar man till FN.

Utrikesministern nämnde, att Indien skulle behöva 3,5 miljarder kronor för att nödortfött klara flyktingarnas behov till och med mars 1972. Hitintills har man via FN fått 600 miljoner och från andra länder direkt 400 miljoner kronor. Genom de nya naturkatastroferna har detta hjälpbehov nu dramatiskt ökat. Samtidigt beskriver biståndet till Indien under åren 1966/67 fram till 1970/71 en kraftigt nedåtgående trend.

Det totala svenska stödet till flyktingarna i Indien uppgår enligt utrikesministerns redovisning till 34 miljoner kronor. Det är givetvis en generande liten summa. Därför är det glädjande att herr Wickman nu antyder att utökade svenska insatser är att vänta. Jag vill fråga om han inte här kan precisera dessa löften i belopp och meddela på vilket sätt hjälpen i så fall planeras.

Det är också glädjande att Sverige bidragit med 7,5 miljoner till FN:s insatser inne i själva Östbengalen. Hoppingivande är vidare löftet att pröva frågan om ytterligare bidrag till humanitära insatser i Östbengalen. Även detta vore det bra att i dag få preciserat. Uttrycket "inom ramen för de resurser som finns tillgängliga" är otillåtligt vagt. Jag tror inte, herr talman, att utrikesministern menar så, men jag tycker nog att uttryck som "Sverige är sammantaget en av de ojämförligt största bidragsgivarna till FN-insatsen både relativt och absolut" invagar många i en uppfattning att vi nu kan slå oss till ro med detta litet pösiga faktum, att vi givit mest bidrag i förhållande till vårt invånarantal. Mycket mer kan vi ge, och mycket mer måste vi ge till både flyktingar och till den svältande befolkningen inne i Östbengalen.

Bristen på pengar hos de frivilliga hjälporganisationerna är nu deras största problem. Gemensamt har vi i detta hus ett ansvar för att opinionsbildningen tillförs tydliga ställningstaganden från ansvariga politiker. Jag vill personligen bidra till detta genom att så ofta jag kan påminna om hjälpbehovet och påminna om hur frivilliga medel sedan kan förmedlas av kyrkor och frikyrkor, av Rädda barnen, av Röda korset, av Lutherhjälpen och andra frivilligorganisationer. Det är ett uppoffrande arbete som dessa organisationer gör både här hemma och ute på fältet. Särskilt betydelsefulla anser jag informationer vara som organisationernas fältpersonal kan sända tillbaka till oss. Deras verklighetsskildringar och intryck måste ges särskild uppmärksamhet och tillmätas stort bevisvärde.

Men de flesta ställer nu sitt hopp till Förenta nationerna. Både de humanitära hjälpaktionerna – som är vad som måste göras på kort sikt – och den nödvändiga politiska lösningen av problemet, som är den enda möjliga lösningen på litet längre sikt både i vad det gäller flyktingproblem

och i vad det gäller att stabilisera läget i denna del av Asien, bör få sin lösning inom FN:s ram.

Många av oss har med tillfredsställelse tagit del av utrikesminister Wickmans anförande i FN nyligen, där även de politiska problemen berördes. Men många undrar nog varför diplomater och utrikesministrar blir så oklara och oprecisa, när de skall klargöra vad ett medlemsland i världsorganisationen anser om en viss situation. Utrikesministerns anförande här i dag utgör därvidlag inget undantag. Anförandet har dessutom en farligt pessimistisk grundton i vad det gäller FN:s möjligheter att bidra till konfliktens lösning och våra möjligheter att som ett litet land spela någon roll i FN. Detta är mycket betänkligt nu, när så många sätter hela sitt hopp till FN.

Varför är då utrikesministern så påfallande försiktig i ordvalet? Varför kan det inte sägas ut att valet 1970 i Pakistan klart visade vilka ledare och vilken politik östbengalerna själva ansåg sig vilja ha. Awamiförbundet vann 167 av 169 möjliga mandat och skulle också ha erövrat majoriteten i nationalförsamlingen. Varför kan det inte göras helt klart, att den militära uppladdning som kulminerade i direkta aktioner i Östbengalen i mars 1971 var en allvarlig kränkning av detta valresultat? Och varför kan vi inte klart och otvetydigt kräva att östbengalernas politiska ledare omedelbart friges?

Måste vi acceptera denna oklara diplomatiska definition, som säger att FN:s åtgärder av den härskande regimen i Västpakistan kan komma att rubriceras som inblandning i inre angelägenheter? Kan vi – för vår egen del – verkligen acceptera, att det är "inre angelägenhet" när över 10 miljoner av det folk, som ingår i denna inre angelägenhet flyr i panik, när det finns tydliga bevis för att regimen systematiskt sätter sig över FN-stadgan om mänskliga rättigheter, när demokratiska valframgångar leder till repressalier, när det i själva verket gäller två länders inre angelägenheter, när risken för ett öppet krig mellan Indien och Pakistan är en hotande realitet? Vi får inte göra FN till en verkningslös diplomatisk diskussionsklubb och medlemsländernas FN-delegater och utrikesministrar till paragrafernas och konventionernas fångar.

Vad utrikesministern säger om möjligheten till FN-ingripande är både vagt och oklart och dessutom – jag är ledsen att säga det – i hög grad defaitistiskt. Visst är det bra, att ett tal hållits i den här frågan i FN. Men är det tillräckligt? Vad menas t. ex. med följande: "Sverige kan ju inte gärna föreslå behandling av ett ärende som både stormakter och inblandade parter inte vill ta upp till behandling. Det vore en tom demonstration." Den bilden ger uttryck för en hopplöshet, som jag inte känner igen i synen på Sveriges möjligheter i världspolitiken. Visst är vi ett litet land, visst saknar vi reella påtryckningsmöjligheter – men är det inte just avsaknaden av en formellt utvecklad position, som ibland gett oss sådana möjligheter att fungera som vad vi brukar kalla ett "världssamvete"? Skall jag tolka utrikesministerns svar som att vi i fortsättningen först skall vara på samma linje som stormakter och inblandade parter, innan det blir meningsfullt att agera? Statsministern har sagt i sin bok "Politik är att vilja": "Skall vi även om vi är en liten nation försöka vara med i en växande internationell opinion för att söka en nyare värld? Jag tvekar

inte om svaret.” För egen del har jag alltid tolkat Palme positivt: att ”vara med” i en växande opinion har jag trott betyder ”vara med och driva på”, inte följa med i den opinion, som redan är ett faktum. I så fall använder vi dåligt vår neutralitet för att hjälpa även människor i andra länder.

Utrikesministerns uttalanden kräver en viktig folkrättslig konkretisering. Vad FN-stadgan säger om icke-inblandning i staters inre angelägenheter är ju obestridligt. Men menar alltså utrikesministern, att det är en inre angelägenhet, när det är känt att politiska ledare, som t. o. m. vunnit en överväldigande seger, kastas i fängelse, när det bedrivs våld och terror mot civilbefolkningen, när massmord och ödeläggelse och skräck driver en befolkning långt större än hela Sveriges på flykt, och när Indien och hela världen får ta hand om det mänskliga masslidande som är dessa händelsers obönhörliga konsekvens? Är det inre angelägenhet, när dessa händelser hos ett annat land framkallar inre starka spänningar, därför att de redan fattiga får bli ännu fattigare, när de skall ta hand om mer än ett helt Sverige?

Ett minimikrav måste vara, att den svenska regeringen verkligen undersöker alla möjligheter att inom FN:s ram åtminstone få till stånd en meningsyttring om detta i ordets verkliga mening asiatiska drama, som utgör ett hot mot freden i denna del av världen. Konflikten verkningar för miljoner bengaler på båda sidor om gränsen utgör ett bevis på att konflikten sannerligen inte är en inre pakistansk affär. Utrikesministern säger i sitt interpellationssvar: ”Vi har sagt vår mening om läget i Pakistan.” Har vi verkligen det, herr Wickman? I så fall, kan vi inte fortsätta våra svenska traditioner på både det humanitära och det världspolitiska området och säga det litet högre och litet tydligare? Gärna, herr talman, så högt att det hörs samtidigt i New York, i Islamabad, i Mujibnagar och i Delhi.

Herr AHLMARK (fp):

Herr talman! Man brukar säga att stormakterna ofta uppträder omoraliskt i politiska konflikter. De senaste åren har kanske mer än någonsin förr gett stöd åt den bedömningen. Inte bara när de själva är direkt inblandade med stridande enheter. Tjeckoslovakien och Vietnam har lärt oss hur supermakter förnedrar sig själva och förgör andra när de ser sina verkliga eller påstådda intressen hotade.

Det gäller också konflikter i världen som inte omedelbart rör deras egna gränser eller marionettregimer. I Biafra såg vi plötsligt hur Frankrike gav vapen till dem som kämpade *för* oberoende, hur England fortsatte att sända vapen åt dem som kämpade *mot* oberoende. Och alla hörde vi hur båda stormakternas motiv var sjaskigt maktspel. I Mellersta Östern tävlar i dag Sovjet och Frankrike att väpna dem som proklamerat heligt krig mot den enda demokratin i området. I Grekland finner vi hur USA och Frankrike är lika ivriga som en del öststater att bygga ut sina kontakter med en föraktlig militärjunta.

Alla vet alltså att stormakterna ofta skiftar roller och vänner i olika konflikter – sällan gör de det på moraliska eller ideologiska grunder. Därför kan vi inte förväna oss över de egenartade allianser som träcklas

ihop kring kriget i Östpakistan. Sovjet stöder Indien troligen av lika *litet* anständiga skäl som Kina sluter upp bakom Västpakistan. USA tycks fortsätta sitt vapenstöd till ockupanterna med ungefär samma övertygelse som man sen tar avstånd från det sätt på vilket vapnen används. Vad vi ser är stormaktspolitikens förbannelse och eviga dilemma: hur skall man via en annan stat eller grupp av stater behålla maktbalansen till en annan stormakt? Hur skall man bokstavigt talat med tusentals människor som offer förhindra att den s. k. andra sidan får en strategisk fördel?

Jag tackar utrikesministern för svaret på min interpellation. En mening i det ger en antydning om det ohyggliga som sker i Östpakistan. "Mänskligheten upplever första akten i en tragedi av oanade dimensioner", säger Krister Wickman. Det är riktigt: vad vi ser är början på den största katastrofen efter det andra världskriget. Den insikten måste präglade allt vi gör och allt vi säger om kriget mot östbengalerna. Den måste bestämma också den svenska politiken gentemot Västpakistans regering.

10 miljoner människor har alltså flytt från Östpakistan till Indien. De har skrämts iväg från sitt land och sina hem. Vad är då deras brott?

Brottet begicks i december förra året. I ett fritt val röstade en överväldigande majoritet på Awamiförbundet, som krävde mer av självstyre för Östpakistan och sociala och ekonomiska reformer för detta fattiga och vanskötta land. Enligt Västpakistans härskare röstade de på fel parti och fel ledare. Parlamentet fick inte sammanträda – mot dem som valt dess majoritet satte man in soldater, flyg och pansar.

De politiska ledarna i Östpakistan har flytt, gått under jorden eller arresterats. Vad är *deras* brott?

Deras förbrytelse begicks vid samma tillfälle. De vann ett val, fick sitt folks förtroende. För det är de nu fängslade eller jagade. Rykten säger att Östpakistanens ledare Muhibar Rahman skall ställas inför rätta och dömas för sitt brott.

I interpellationssvaret säger utrikesministern att "parterna lämnat olika uppgifter" om vad som hände innan kriget bröt ut och att det "knappast varit möjligt för utomstående bedömare att ta ställning till varje fas" i förhandlingsskedet. Det är ingen som begär det av herr Wickman. Vad vi kräver är att den svenske utrikesministern slår fast det avgörande i konflikten: att inget folk skall bestraffas för att det i ett fritt val röstar på ett fritt parti, att inga militärer skall kunna hindra ett valt parlament från att sammankallas.

I Förenta nationerna har herr Wickman vädjat till den pakistanska regeringen att "visa moderation och återhållsamhet för att få ett slut på våldet i Östpakistan". Mer diplomatiskt än så kan det knappast sägas. Våldet är ju Västpakistans eget. Bara om Västpakistan slutar bekriga bengalerna kan kriget sluta. "Moderation och återhållsamhet" betyder därför, hoppas jag, att utrikesministern begär av Västpakistan att kasta om sin politik, att låta östbengalerna själva avgöra sin framtid i fredliga former.

I dagens interpellationssvar får vi en lektion i folkrätt. Vi får veta att FN inte kan handla så att det blir "inblandning i en inre angelägenhet" i ett annat land. Men utrikesministern diskuterar inte, vilket är uppseendeväckande, det sjunde kapitlet i FN-stadgan: "inskridande i händelse av

hot mot freden, fredsbrott och angreppshandlingar". Säkerhetsrådet har rätt, enligt stadgan, att ingripa för att "upprätthålla eller återställa internationell fred och säkerhet".

Kan man då se kriget i Östpakistan som en "inre angelägenhet" som *inte* hotar internationell fred och säkerhet? Det verkar i vissa avsnitt av interpellationssvaret som om utrikesministern ansåg det. Men enligt min mening är det orimligt att betrakta kriget mot östbengalerna som en intern konflikt för Pakistan – och fru Nettelbrandt har slagit fast vår gemensamma ståndpunkt. 10 miljoner människor har redan försökt sätta sig i säkerhet i ett grannland. Flyktingströmmen fortsätter in i Indien, som pressas hårdare för varje vecka. Allt fler bedömare anser att risken för en öppen konflikt mellan Pakistan och Indien är överhängande i dag. Och alla inser att skulle dessa båda länder komma i krig blir stormakterna inblandade på olika sätt.

Indiens läge börjar alltså bli desperat, som Cecilia Nettelbrandt visade. Man upplever en väldig folkvandring till ett av landets och världens fattigaste områden, vilket ytterligare ökar nöd och förtvivlan där. Samtidigt vet vi att u-landshjälpen till Indien har minskat år från år och att katastrofhjälpen till Indien som stöd för flyktingarna från Östpakistan är mycket mindre än kostnaderna för flyktingarna.

Försörjningsbördan blir alltså tyngre, och klyftan mellan behoven och det internationella biståndet bara djupare. Trycket från den indiska opinionen att i handling sätta stopp för Västpaki-stans terror, hejda flyktingströmmen och låta östbengalerna återvända blir allt starkare. Gränsintermezzon har vi redan läst om. Detta läge är, i FN-stadgans mening, ett "hot mot freden".

Men, fortsätter herr Wickman sin lektion, Sverige kan inte ensamt diktera FN:s politik. Det är riktigt. Sverige är inte ens medlem av säkerhetsrådet. Men vad vi kan göra är att klart, ofta och bestämt uttrycka *vår* mening att FN borde ingripa, att här föreligger ett hot mot freden, att kriget i Östpakistan inte kan ses som en inre angelägenhet för Pakistan.

Utrikesministern säger också själv i dag att det indiska samhället utsätts för "nästan outhärdliga påfrestningar" och att risken finns att "även andra stater dras in i konflikten". Men låt då den bedömningen vara den avgörande och skym den inte med antydningar om att ett ingripande mot Västpakistan skulle strida mot FN-stadgan!

Jag har i Europarådet tillsammans med tio andra parlamentariker från åtta länder lagt fram en motion om konflikten i Östpakistan. Den del av motionen som behandlar biståndet till flyktingarna togs upp redan i början av oktober och ledde då till beslut av rådsförsamlingen i Strasbourg. Man rekommenderade ministerkommittén att uppmana medlemsländerna att "avsevärt öka" hjälpen i olika former. Det gläder mig att utrikesministern nu lovar att ytterligare vidga det svenska biståndet till flyktingarna och att u-landshjälpen till Indien tydligen skall öka. Mätte det bli fråga om betydande belopp – för vi vet att dödligheten i flyktinglägren utanför Calcutta är förskräckande stor, att insatserna behövs *nu* och att vi här i praktisk handling kan rädda tusentals människoliv som annars släcks i svält och sjukdomar.

Krister Wickman säger att ministerkommittén i Europarådet den 15 oktober riktade en vädjan till medlemsstaternas regeringar. Det är bra, och jag hoppas att ministerkommittén kommer att upprepa denna vädjan och gång på gång lägga fram skälen för varför det är en medmänsklig plikt för Europas demokratier att här göra en insats för att lindra nöden.

Får jag här bara parentetiskt rätta en felöversättning i herr Wickmans svar i dag. Han säger där att ministerkommittén vädjat om "*så vitt möjligt ökad hjälp*". En sådan formulering skulle antyda att det för vissa länder inte vore möjligt att vidga biståndet. Går man till originalskrivelsen på engelska, finner man att ministerkommittén lyckligtvis aldrig sagt något så konstigt. Kommittén vädjar där till regeringarna att fullfölja och öka "*as far as possible*" hjälpen till flyktingarna, alltså öka den "*så långt som möjligt*". Det uttalandet har ju motsatt innebörd, och jag skulle uppskatta om utrikesministern ville korrigera sitt interpellationssvar på den här punkten.

Jag är alltså nöjd med vissa delar av utrikesministerns svar i dag. Den svenska regeringen har ju under det här året vandrat en lång väg i inställningen till Pakistan. Den första debatten i riksdagen hade vi den 30 mars, några få dagar efter att Västpakistan gått till angrepp mot östbengalerna. Då diskuterade bl. a. handelsministern och jag hur det kunde komma sig att den svenska regeringen någon månad tidigare hade givit tillstånd till vapenförsäljning till Pakistan – innan man ändrade mening i den saken. Jag sade då från den här talarstolen att "*vår solidaritet med de människor som försvarar rätten att själva få bestämma sin framtid bör vi inte tveka att ge uttryck för*". Och herr Wickman har också själv förskjutit sina tonfall sedan han i september i en radiointervju menade att vi borde vara återhållsamma med "*vårt politiska agerande*" för att inte skada våra hjälpinsatser.

Jag är uppriktigt glad över den utvecklingen. Men *mer* måste nu sägas och göras av den svenska regeringen.

Utrikesministern bör klart säga ut att kriget i Östpakistan strider mot internationell fred och säkerhet i FN-stadgans mening.

Han bör betona att östbengalerna har rätt att själva bestämma sin framtid och att Västpaki-stans regering genast skall dra tillbaka sina trupper.

Han bör fördöma terrorn i Östpakistan och arresteringarna av Awamiförbundets ledare.

Den svenske utrikesministern bör nu i dag säga klart ut att en rättegång mot Muhibar Rahman vore ett upprörande övergrepp. En demokratisk valsegrare skall sannerligen inte dömas av de militärer som vägrat respektera valutslaget.

Och kraftigt ökade hjälpinsatser till flyktingarna måste komma snabbt, nu, denna höst.

Till utrikesministerns slutord, vars värderingar jag delar, har jag bara ett tillägg att göra. Krav på social rättvisa och självbestämmanderätt kan inte, säger herr Wickman, "*mötas med våld och militära maktmedel*". Han kanske menar att man inte kan *uppnå* rättvisa och demokrati med militära medel. För vi vet väl ändå alltför väl att på många håll i världen slår man ner krav på frihet och människovärde just med våld och vapen. I

Sydafrika och Sovjet, i Portugal och Pakistan, i Turkiet och Vietnam – överallt talar vapnen ett fruktansvärt språk, och ofta är det språket effektivt till övermått. Men den insikten får aldrig bli en pessimism som slår över i passivitet. Tvärtom måste våra kunskaper om internationella konflikter leda oss att ta ställning och visa solidaritet. När vi nu läser om slutet av 1930-talet och hur litet man då gjorde från omvärldens sida för att hindra det folk mord som nazisterna planerade blir vi förskräckta över likgiltigheten. Det får inte sägas om vår generation när vi nu står inför den största tragedin efter den epoken, att vi inte gjorde vad vi kunde för att påverka dem som har makt att hindra fortsatt dödande och lindra nöden.

Den avgörande frågan i kriget i Östpakistan är ju om människorna där skall styras av en regering som bygger på förtroende och inte på vapen. Har ett folk, tio gånger större än Sveriges, rätt att självt få forma sitt öde och sin framtid? De som nu vägrar att besvara den frågan, de som tiger eller hymlar om Bangla Desh, kommer att dömas av framtiden.

Under detta anförande övertog herr förste vice talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Herr MÖLLER i Göteborg (fp):

Herr talman! Nu är det sex månader sedan flyktingströmmen från Östbengalen började. I genomsnitt har sedan dess 50 000 flyktingar per dag kommit till Indien. Ena dagen ett Lund, nästa dag ett Umeå, så ett Halmstad, ett Karlstad, ett Jönköping – dag ut och dag in i sex månader. Och inte in i ett rikt land som Sverige utan i en av det fattiga Indiens allra fattigaste landsändar.

För den som kring mitten av 1960-talet ständigt hörde sägas från socialdemokratiskt håll att den svenska u-hjälpens ökning delvis hindrades av bristen på projekt – en utsaga som var felaktig redan då – ligger det nära till hands att nu vända de orden och säga: Här finns det projekt, ett gigantiskt projekt att ge pengar till! Att hjälpa flyktingarna är dels humanitär u-hjälp, dels också en utvecklingsbefrämjande u-hjälp – för ingen skall tro att en befolkning som lidit av umbäranden under flykten, av svält och sjukdomar, blir lika effektiv i sitt senare utvecklingsarbete om hjälp inte satsas på att igen bygga upp befolkningens hälsa, dess utbildning, jordbruk, bostäder, kommunikationer.

Ta nu chansen att öka u-hjälpen i nästa års statsverksproposition, så att den växer med de cirka 35 procent som behövs för att u-hjälpen skall bli en procent av BNP i varje fall 1974/75 med jämna, årliga höjningar! Här har ni socialdemokrater en jättechans, och dessutom en humanitär insats utan like att göra. Grip den chansen!

Vi minns luftbron till Berlin. Det var en nästan ofattbar apparat för att hjälpa en befolkning vars livsmedelsförsörjning en diktaturstat sökte strypa. När den var som effektivast landade ett fullastat flygplan var 140:e sekund på Västberlins flygfält. Det är internationella insatser av en sådan storleksordning, ja än större, som behövs nu. "Luftbro till Indien och flyktingarna" borde vara dagens motto.

Utblottade, hungriga, förtvivlade har flyktingarna kommit. Har till-

räckligt många detaljer trängt ut till svenska folket, har problemet blivit fullt nog åskådliggjort för allmänheten? Hjälporganisationernas pådrag under veckoslutet var värdefullt, och värdefullt blir det också med alla lättillgängliga fakta i den bok "Bangla Desh – ett asiatiskt dilemma" av Andres Küng som om ett par veckor utkommer som första pocketbok här i landet i detta ämne och som Cecilia Nettelbrandt citerade i början av sitt anförande.

Informationen *måste* tränga fram. Vi kan också se med glädje att även på ungdomshåll görs stora satsningar för politiska krav och för att informera i frågan, såsom nu sker av FPU. I själva verket är det två områden hos FPU som utvalts till speciella kampanjämnen för detta år: dels miljön, dels just Bangla Desh.

Så långt om u-hjälpsanslagen och det stora behovet av information.

Beträffande flyktinghjälpen har debatten i dag gällt de närmaste månadernas krav. I utrikesministerns svar nämns en beräkning om behovet av pengar till och med mars 1972. En sådan näraliggande och stor insats är viktig. Men det måste gå på gång sägas ifrån att behoven är mer långsiktiga än så. Det behövs vida mer pengar på litet sikt, och det behövs planering *nu* för hjälp under hela 1972. Problemet är *långvarigt*, och det oavsett om en politisk lösning skulle komma snabbt.

Låt mig i 10 punkter ange varför hjälpbehoven är så långsiktiga.

1. Flyktingantalet *inom* s. k. Östpakistan är mycket stort. Många miljoner människor som är kvar i Bangla Desh har lämnat sina åkrar, sina bostäder. Där behövs en gigantisk insats av mat, kläder och medicin när sådana *humanitära* insatser kan utföras på rätt sätt och i mängd.

2. Hus, vägar och broar är fördärvade. Ett stort *byggnadsarbete* väntar världen de närmaste åren.

3. De övergivna åkerlapparna, bristen på tillsyn, frånvaron av sådd på stora områden – allt detta kommer att drabba *livsmedelsproduktionen* under lång tid framöver.

4. Västpakistanska soldater har *skövlat en bred landremsa vid gränsen till Indien* för att söka kontrollera flyktingströmmen och gerillaaktiviteter. Livsmedelsbristen och misären har där blivit total.

5. *Cyklonen* i november 1970 var en av de grymmaste som drabbat något land. Den hade redan då skapat ett stort hjälpbehov, som bara till ringa del var täckt före den militära terrorns utbrott i mars i år.

Om flyktingarna *utom* landet, i Indien, gäller:

6. Ungefär *10 miljoner* flyktingar finns redan, mer än hela Sveriges befolkning.

7. *Antalet ökar* varje dag. Militärövergreppen och osäkerheten i Bangla Desh gör att siffran inte kommer att stanna förrän den nått långt över 10 miljoner.

8. De som flyr är till stor del hinduer och kristna, dvs. *minoritetsgrupper*. Kriget har lokalt fått vissa religiösa övertoner. Därför kommer många att inte vilja återvända ens när läget blivit något så när lugnt igen. De blir kvar i Indien och måste ges bostäder, redskap och arbete där.

9. Flyktingarna har kommit till ett av de fattigaste och redan förut mest arbetslöshetsdrabbade områdena i Indien. Indien, *ett av de fattigaste u-länderna*, måste få all hjälp för att inte dess egna utvecklings-

ansträngningar skall slås över ända.

10. Man talar i Indien inte om "flyktingar" utan om "evakuerade". Detta för att understryka kortvarigheten i det ansvar som landet kan åta sig. Det betyder ett ökat hjälpbehov utifrån.

Herr talman! Dessa 10 punkter visar att vi inte har ett kortvarigt problem på ett kvartals eller ett halvårs sikt. En stor framtidsplanering, internationellt och inom varje givarland, måste nu till.

Herr Wickmans svar är alldeles för tamt då han i början nämner Awamiförbundets strävanden till en fredlig lösning av de konstitutionella problemen och tillägger: "Det har knappast varit möjligt för utomstående bedömare att ta ställning till varje fas i det förhandlingsskede, som föregick den slutliga brytningen." Det är alltför vekt, och jag reagerade liksom herr Ahlmark genast vid läsningen av det stycket i svaret. Mycket annat borde i stället ha sagts; inställningen i svaret i denna del verkar nu snarast som en tredje ståndpunkt. Men det bör opartiskt sägas ifrån att Awamiförbundet *inte* nödvändigtvis krävde en separat stat och att utgångskraven var andra – de gällde nämligen en starkt vidgad självständighet – samt att förhandlingsmöjligheterna otillständigt *inte* kunde fullföljas på grund av de västpakistanska truppers ingripande den 25 mars och på grund av fängslandet av Rahman.

Jag vill på den senare punkten ställa en direkt fråga: Ansér utrikesministern att rättegången mot Rahman bör inställas och att han bör sättas på fri fot så att verkliga förhandlingar om en politisk lösning skulle kunna komma till stånd?

En annan punkt där jag vill anmäla skiljaktig mening gäller FN-ingripande. Utrikesministern citerar det uttalande han gjorde inför generalförsamlingen men är återhållsam när det gäller att resa de politiska frågorna på många fler sätt inom FN. Jag skall beröra detta helt kort – det har delvis tagits upp i två tidigare anföranden.

Beträffande förenligheten med FN-stadgan är bara att konstatera, att genom den flyktingsituation som skapats och alla dennas följdverkningar föreligger en uppenbar fara för freden. Och angående frågan om man kan vinna framgång bör påpekas, att inte slutade Sverige att år efter år, redan i början av 1960-talet, i FN-organ efter FN-organ upprepa sina argument om vikten av familjeplanering. Inte sade vi då att andra länder inte delade vår ståndpunkt eller var ointresserade. Nej, ett tålmodigt opinionsbildningsarbete bedrevs likväl, och till slut fick vi resultat.

Varför skulle vi handla mindre aktivt när 10 miljoner flyktingars väl och ve står på spel, herr Wickman? Aktioner i generalförsamlingen kan ske även om säkerhetsrådet inte skulle kunna förmodas göra långtgående uttalanden.

Fru SÖDER (c):

Herr talman! Jag hörde till dem som för en dryg månad sedan hade tillfälle att besöka Indien och med egna ögon se vad som där försiggår. Därför har jag med stort intresse i dag följt debatten och tagit del av de svar som utrikesministern har lämnat på interpellanternas frågor. Jag vill verifiera vad här har sagts: det finns inte en möjlighet för oss att här hemma, även om vi har utomordentligt goda informationer i både text

Nr 117

Tisdagen den
2 november 1971

*Ang. den östpaki-
stanska konflikten*

och bild om vad som försiggår där borta, göra oss en föreställning om omfattningen av det. Och inte ens när man stod där öga mot öga med flyktingarna, när man åkte utefter de vägar som fru Nettelbrandt tidigare beskrev och mötte denna aldrig sinande ström av utarmade människor, bärande sina få tillhörigheter på huvudet, inte ens då kunde man så att säga gripa dimensionerna av det hela.

Det är alltså, som alla talare här har sagt, en katastrof av oanad omfattning, och värre blir den för varje dag som går. Vad som inte så ofta nämns i sarnmanhanget är att under hösten var 8 miljoner indier hemlösa på grund av översvämningar. I dag vet vi att Indien har drabbats av en annan katastrof, genom vilken ytterligare miljoner indier har blivit hemlösa – dessa indier som har tagit på sig bördan att ta hand om nu nära 10 miljoner flyktingar!

Man skulle här kunna berätta många intryck som man fick där borta, men jag skall avstå från det och bara säga att den information som förmedlas hit är sann och att förhållandena på många håll är mycket värre, att barnen är i en otrolig nöd och att hjälpinsatser måste till snabbt.

Men det var en sak som gjorde ett fantastiskt intryck på mig och som jag ändå vill ta upp här. Det var när vi besökte sjukhuset i Bongaon, ett sjukhus som saknar det mesta av vad vi är vana vid att finna på ett sjukhus. Där låg sårade, där låg människor med alla de sjukdomar som man kan få i de här trakterna. Vid slutet av besöket blev vi visade in i vad som var det sjukhusets förlossningsavdelning: två små rum med tre sängar. Där förlöste man 40 kvinnor per dag. När förlossningen var över lade man de små nyfödda barnen på golvet i vad mammorna hade haft med sig dit. De låg där i sina små klutar, i smuts, i armod och elände. Efter några timmar fick mammorna ge sig i väg därifrån, och vart skulle de gå? Jo, till något som man inte kan kalla bostäder; de skulle gå till de tak som de bodde under utefter vägarna.

Den syn som man såg där, den kan man inte glömma. Vilken tillvaro var det som dessa barn föddes till? Vi vet att de som har fötts tidigare lider av undernäring, lever i nöd och svåra umbäranden. Då måste vi fråga oss: Vad har vi för ansvar för dessa barn – för dem som redan är födda och för dem som dagligen föds där borta?

Jag sade att indierna har fått en tung börda. De har redan, som framhållits här, en orimlig börda med sina egna problem. Indira Gandhi har en gång sagt: "Vi måste springa fort för att stå stilla." I dag hjälper det inte hur fort indierna springer; de står inte ens stilla. Vi fick den uppfattningen att deras utvecklingsprogram snarast har fått läggas ned och att utvecklingen går tillbaka. För indierna är inte denna flyktingkatastrof ett internt problem. De har utan egen förskyllan fått ta på sig en orimlig börda.

De flyktingar som vi talade med var alla överens om att fick man en politisk lösning i Östbengalen, skulle de gå tillbaka. De var starkt förvissade om att man skulle kunna bygga upp en fri stat om man bara fick sina demokratiska fri- och rättigheter. Det är alltså den politiska lösningen som är den elementära delen i problemet. Men vi vet också att den politiska lösningen är svår att vinna, och vi känner stor maktlöshet

inför situationen. Men därför får vi inte springa ifrån vårt ansvar – vi som är oberoende och lever i ett demokratiskt land. Vi måste på allt sätt stryka under att vi inte accepterar att andra folk inte får sina demokratiska rättigheter tillgodosedda, att man inte får den regering som folket i val för ett år sedan har sagt sig vilja ha.

Jag tycker att det svar som utrikesministern här i dag har avgivit andas en mycket positiv inställning till dessa problem. Men jag tycker att han är för blygsam när det gäller Sveriges möjligheter att göra en insats. Av en ren tillfällighet läste jag i går vad fru Thorsson hade yttrat i remissdebatten i början av året. Hon framhöll att enligt hennes erfarenheter som FN-tjänsteman var Sveriges möjligheter att påverka andra länder mycket större än vad man skulle kunna tro om man såg till vårt lands storlek. Vi har alltså ett stort ansvar. Vi får inte underskatta våra möjligheter att vara opinionsbildare i denna fråga. När utrikesministern säger att det skulle vara en tom demonstration om man från Sveriges sida skulle föreslå att denna fråga tas upp i FN, tycker jag därför, liksom flera tidigare talare, att man är för blygsam. Utrikesministern säger: "Regeringen välkomnar därför det levande intresse för demokratiska principers tillämpning i Östpakistan, som kommit till uttryck inom svensk opinion." Han säger också: "När en vaken världsoption påtalar överträdelser av deklarationens principer," – det gäller deklarationen om de mänskliga rättigheterna – "kan opinionsbildningen likväl tänkas påverka staternas handlande."

Då vill jag säga att vi hela tiden måste flytta fram våra positioner i denna fråga, ständigt påpeka vad som pågår där borta och ständigt från vår utgångspunkt fördöma dem som inte låter människor leva under fria och demokratiska förhållanden, när de själva har valt den vägen.

Det är min förhoppning att man inte nu låter det vara med att man en gång har uttalat sin mening utan att man kommer igen i denna fråga och även uppmärksammar vad som händer där borta. För faktum är ju att under de senaste veckorna har händelserna utvecklats sig på ett sådant sätt att man kan säga att det nu föreligger ett annat förhållande än vid den tidpunkt när utrikesministern höll sitt tal i FN, och detta kan vara anledning nog att på nytt ta upp den här frågan.

Vi har ett internationellt ansvar, och jag vill till sist understryka, att vi får inte underskatta våra möjligheter att vara opinionsbildare i de frågor som rör så väsentliga saker som människors fri- och rättigheter. Jag har här inte sagt så mycket om de humanitära insatserna. Jag ansluter mig till dem som här tidigare har uttalat att vi måste uppmärksammat följa utvecklingen, och vi kan konstatera att i dag finns ett oerhört hjälpbehov. Jag är glad för att regeringen hittills handlagt den här frågan på ett positivt sätt och bidragit med de 34 miljoner som här har redovisats. Men det är inte nog – vi måste bidra med mera. Vi måste också, alla som har ansvar i den här frågan, gå ut och tala om vad vi har sett, vad vi vet och vad vi har hört, så att vi även på den frivilliga sidan kan få ökade bidrag till denna verksamhet. Vi har alla ett internationellt ansvar, och det ansvaret får vi inte springa ifrån.

Herr utrikesministern WICKMAN:

Herr talman! Det är som bekant vanligt att interpellanter tackar för svaret. Jag skulle gärna vilja vända på detta i dag och säga, att i det här fallet känner svararen ett behov att också tacka interpellanterna för de inlägg som de har gjort i debatten.

Jag vill tacka dem därför att de, om jag tar herr Werner i Malmö och fru Nettelbrandt och fru Söder, direkt kunnat återropa sina egna iakttagelser från besök på platsen. Herr Takman tackar jag för en sakkunnig och starkt engagerad analys. Herr Ahlmark tackar jag framför allt för hans uppträdande i frågan i Europarådet. Så har i olika funktioner alla bidragit inte till att den pakistanska tradgedin kommer att bringas ur världen, ty det vet vi att det kräver betydligt större krafter än vi kan mobilisera, men till att vi ändå deltagit i den stora gemensamma uppgift som här ligger framför oss.

Jag tänker inte använda detta tillfälle till någon ingående polemik på de punkter där våra bedömningar något skiljer sig. Vi skiljer oss nämligen inte i den grundläggande synen på vad som är på gång. Vi skiljer oss heller inte i grunden, tror jag, i vår syn på Sveriges förpliktelser i denna fråga. Det är bara på en punkt som jag tror det är viktigt ändå att jag gör en deklARATION, och det gäller den kritik som min analys i interpellationssvaret av FN:s möjligheter att agera har väckt hos flera av talarna – hos herr Werner i Malmö, hos fru Nettelbrandt, hos herr Ahlmark och även hos herr Möller i Göteborg. Man säger att det verkar blekt och att det verkar formalistiskt, och man säger nästan indirekt att den svenska regeringen är litet feg, när den kryper bakom FN-stadgan. Jag tycker att det sättet att karakterisera regeringens ställningstagande borde vi kunna slippa i den här typen av debatter, i all synnerhet som jag inte hos någon av talarna har kunnat konstatera något reellt ifrågasättande av den analys av FN:s möjligheter som finns i interpellationssvaret.

Man kan ha olika inställning till verkligheten i FN-arbetet, sådan den är beskaffad, men jag förstår inte att det är någon mening med att låtsas att FN i dagens läge – jag är fullt medveten om att situationen kan ändras – kan förväntas ingripa annat än humanitärt i den pågående konflikten. Detta betyder inte alls att den svenska regeringen inte vill driva opinion eller att de svenska regeringsmedlemmarna icke är anhängare av demonstrationsrätt eller inte inser demonstrationers nödvändighet. Detta är en sak. Det är en helt annan sak att i FN resa frågor och ställa krav, som vi vet kommer att avvisas med hänvisning till FN-stadgan. Att agera på det sättet i FN skapar inte respekt vare sig för vårt eget land eller för FN och för inte heller den sak som vi vill främja ett dugg framåt. Vi kommer att fortsätta att i FN-debatterna ge uttryck för vår uppfattning om utvecklingen i Östpakistan med samma ord – och om man läser uttalandena skall man finna att det är utomordentligt skarpa formuleringar, jag vill understryka det. Det kan vara lätt att gyckla med de orden och säga att det är ett oerhört diplomatiskt språk, men man får väl ändå se till de politiska realiteter som ligger i ordens innebörd, när man bedömer vad som sagts.

Vi kommer självfallet att fortsätta vår aktivitet i FN i de debatter i denna fråga som återkommer, vi kommer på det sättet att använda FN

som plattform för opinionsbildningen. Verkligheten är nu en gång så beskaffad att stormakterna i säkerhetsrådet icke hittills – det kan komma att ändra sig – har betraktat utvecklingen i Pakistan som ett hot mot freden. Detsamma gäller de närmast berörda parterna. Vi har där en annan mening, och vi kommer inte att avstå från att uttrycka vår mening. Däremot menar jag att det inte gagnar saken att formellt föreslå att säkerhetsrådet skall handla på ett sätt som vi vet att rådet inte kommer att handla på.

Sedan är det ett par konkreta frågor som ställts till mig och som jag vill försöka svara på. Fru Nettelbrandt frågade om jag i dag kan precisera fortsättningen av den svenska hjälpinsatsen, dels de belopp som det kan bli fråga om, dels de former vi kommer att välja. Det är emellertid inte möjligt för mig att i dag precisera nästa etapp. Jag talar nu om det som innebär de största kostnaderna, nämligen hjälpen till flyktingarna i Indien. Anledningen härtill är att vi under de närmaste veckorna vill fortsätta de överläggningar som vi inlett med FN:s flyktingskommissarie och de överläggningar i vilka vi deltagit i de s. k. Indien- och Pakistankon-sortierna. Likaså vill vi fortsätta med de bilaterala kontakter vi har med olika regeringar för att det ökade stöd som vi kommer att lämna skall få sådan form och komma i sådana sammanhang att vi i ökad utsträckning drar med oss också andra bidragsgivare och därmed totalt får ut en större effekt för de människor det här gäller. Det kommer emellertid inte att dröja så särskilt länge förrän fru Nettelbrandt får svaret på den frågan. Det är alltså inte någon ovilja från min sida att i dag precisera. Jag har med detta bara velat ange anledningen till att ett mera preciserat svar måste dröja ytterligare någon tid.

Vad formen beträffar har FN:s flyktingskommissarie klart och otvetydigt prioriterat kontanta bidrag. Det är de bidragen som behövs, helt enkelt av den praktiska anledningen att den indiska administrationen har hela det operationella ansvaret för flyktinghjälpen i Indien och enligt alla rapporter utför det arbetet på ett mycket beundransvärt och utomordentligt effektivt sätt.

Det är egentligen bara på en punkt en så att säga bilateral naturainsats är efterfrågad. Vi bör, menar jag, i princip söka svara mot de krav som de på platsen kompetenta myndigheterna ställer på oss. Jag avser kravet på leverans av filter. Det finns ett totalbehov på 1 miljon filter, som det dessutom brådskar med, eftersom vintern snart kommer. De svenska frivilligorganisationerna har ställt löfte om 500 000 av de filtarna, och regeringen kommer som bekant att bidra med 100 000 av dem och skall också se till att filtarna kommer fram i tid.

Det har också ställts frågor, om det är möjligt att driva FN-insatsen i Östpakistan effektivt. Herr Werner i Malmö var inne på den frågan och herr Takman likaså. Enligt de uppgifter som vi har fått har FN faktiskt – i varje fall hittills – lyckats med att under fullt förtroende från befolkningen i Östpakistan distribuera denna hjälp. Det har varit viktigt att hjälpen organiseras under FN:s ansvar. Det finns FN-observatörer för dessa humanitära program i Östpakistan, och erfarenheterna hittills har varit sådana, att det finns skäl att fortsätta hjälparbetet, även om naturligtvis behoven är oerhört mycket större för närvarande i Indien. Vi

kommer att få besök i Stockholm under denna månad av den i FN ansvarige för arbetet i Östpakistan, och det kan då finnas anledning att återkomma med en utförligare redovisning.

Jag ber att få tacka herr Ahlmark för att han korrigerade en felöversättning. Herr Ahlmark hade dock haft möjlighet att göra denna korrigering redan för åtskilliga dagar sedan, eftersom interpellationssvaret har varit tillgängligt för herr Ahlmark rätt länge. Då hade herr Ahlmark sluppit obehaget att få en felaktig översättning uppläst från talarstolen.

Låt mig till slut bara återkomma med en allmän kommentar om de huvudproblem som vi i dag diskuterar.

Vi är alla överens om att den enda lösningen på flyktingproblemet – och på hela den pakistanska tragedin – är en politisk lösning av förhållandena i Östpakistan som gör det möjligt för flyktingarna att återvända dit. Innan en sådan lösning har kommit till stånd, innan det har skapats ett sådant tillstånd i Östpakistan att flyktingströmmen upphör och de 9–10 miljoner flyktingar som nu finns i Indien känner ett sådant förtroende att det blir möjligt för dem att återvända finns det självfallet ingen varaktig lösning.

Men hur viktig denna fråga än är – jag kommer strax tillbaka till den – får vi självfallet inte minska våra ansträngningar att bistå Indien i landets uppgift att lösa det akuta flyktingproblemet. Detta kunde i och för sig räcka som motiv. Det gäller här 10 miljoner människor, och det har sagts mycket dramatiskt i dag om de förhållanden under vilka de lever. Jag skulle också vilja peka på den stora politiska betydelsen av att Indien får en tillräckligt omfattande hjälp att klara den väldiga belastning och påfrestning som flyktingströmmen innebär. Jag tror att vi kan ha förtroende för att den indiska regeringen fortsätter att göra väldiga insatser för flyktingarna, oberoende av hur omvärlden betar sig.

Men om Indien icke får hjälp blir påfrestningarna så stora, att stabiliteten i det indiska samhället blir allvarligt hotad, i första hand naturligtvis i Västbengalen, på grund av de ofrånkomliga motsättningarna, inflationen och den stigande arbetslösheten. Det är verkligen i hög grad ett internationellt intresse att göra det möjligt för Indien att fortsätta på den väg som Indien börjat beträda under de senaste åren när Indien stält inför påtagliga möjligheter att äntligen få i gång en progressiv och framgångsrik utveckling.

En press på regeringen i Islamabad – det är lika bra att tala klartext – skulle kunna möjliggöra en politisk lösning. Jag har sagt att vi i dagsläget – och det är ingen defaitism utan resultatet av en analys som inte är originell; jag tror att vem som helst som studerar frågan kommer till samma slutsats – inte skall räkna med att FN kommer att kunna utöva den pressen på regeringen i Västpakistan. Det hänger här ofrånkomligen på stormakterna. För att tala klartext är det Förenta staterna och Kina – kanske i första hand Washington – som har de avgörande maktmedlen i sin hand.

Det finns i och för sig redan nu en press på regeringen i Pakistan, en helt automatisk ekonomisk press som beror på utvecklingen. Det utövas också en medvetet utformad ekonomisk press; Pakistans fordringsländer bland dem Sverige har vägrat att bevilja det moratorium, som Världs-

banken föreslog skulle införas, just för att använda de maktmedel som vi och andra länder hade i vår hand i syfte att pressa den pakistanska regeringen. Det är inte någon snabb och särskilt effektiv väg, men det är naturligt att välja de vägar som i dagsläget står öppna.

Herr talman! För att avsluta och sammanfatta vill jag säga att den svenska regeringen kommer att följa denna fråga fortlöpande – jag kan säga dagligen. Vi kommer att fortsätta vår aktivitet i FN. Jag kan försäkra interpellanterna att i det ögonblick det uppträder en möjlighet att utvidga denna vår FN-aktivitet kommer vi självfallet omedelbart att gripa den möjligheten. Vi kommer att fortsätta att klargöra vår inställning både i FN och i andra sammanhang. Vi kommer rent materiellt att ställa de resurser till hjälparbetets förfogande som vi bedömer som möjliga. Vi skall inte skryta med de svenska hjälpinsatserna; internationella jämförelser kan alltid låta självbelättna. Men vi skall i varje fall i efterhand kunna säga att det svenska folket genom sin riksdag icke någon gång tidigare har gjort så stora insatser som vi kommer att göra när det gäller flyktingarna från Pakistan.

Herr WERNER i Malmö (m):

Herr talman! Jag vill framföra ett tack till herr utrikesministern för det här anförandet. Det innehöll betydligt mer av klartext, och vi fick också höra att FN redan nu har många möjligheter att utöva press på den pakistanska regeringen.

Vi hälsar också med tillfredsställelse att utrikesministern kommer att fortsätta aktiviteten i Förenta nationerna. Men utrikesministern ser för tillfället ingen möjlighet för FN att ingripa. Vi förstår att detta beror på den passus i FN-stadgan, som inte tillåter inblandning i annans stats inre angelägenheter. Det är emellertid ytterligt beklagligt att en sådan passus ständigt skall förhindra Förenta nationerna att handla i enlighet med sina grundtankar i dessa allvarliga konflikter som kommer på löpande band: Biafra, Sudan, Tjeckoslovakien, Sydafrika och nu Östpakistan.

Jag skulle vilja vädja till herr utrikesministern att man angrep den bestämmelsen i stadgan på något sätt. Den har självfallet sitt berättigande, men är det inte på tiden att ta initiativ i FN till en öppen omprövning beträffande innebörden av begreppet interna angelägenheter? Vi var inne på det i en debatt förra veckan, då vi diskuterade ett ärende av mindre räckvidd men ändå väsentligt, och också där lade denna passus i FN-stadgan hinder i vägen för åtgärder.

Bestämmelsen om att utomstående inte oombedda får ingripa i ett lands inre angelägenheter var naturligtvis ursprungligen avsedd som ett skydd för de små enheterna, men den har manipulerats till att i stället bli ett skydd för de storas godtycke. Därför måste frågan om vad som är ett lands inre angelägenheter omprövas.

Liksom det finns en gräns för föräldrarätten i barnvårdslagen, när det gäller barnmisshandel, måste det finnas en gräns för statligt godtycke också. Skulle det inte kunna vara en tänkbar infallsvinkel på problemet, eftersom denna omtalade passus ständigt är hindrande?

Det var intressant att höra utrikesministerns mening om hjälpen i Östpakistan och att hjälpen innanför Östpakistanens gränser handlägges på

ett betryggande sätt. Jag känner till att det finns FN-personal där. Men den personal som arbetar i våra enskilda hjälporgan och som är ganska väl förtrogen med hur arbetet fungerar på fältet är av annan mening och anser att det är mycket allvarligt att de pakistanska myndigheterna skall ha så mycket att säga till om beträffande det humanitära bistånd som lämnas av FN-staterna.

Fru andre vice talmannen NETTELBRANDT (fp):

Herr talman! Jag vill också gärna uttrycka min glädje över utrikesministerns inlägg, kanske inte så mycket över den vidgade klarheten i formuleringarna, som så mycket mera över att utrikesministern så riktigt hade uppfattat den positiva grundtonen från interpellanternas sida gentemot utrikesministern och regeringen i de här frågorna. Men det ändrar ju inte det faktum att alla här har mycket kraftigt understrukit de nyanskillnader – och de är inte små – som föreligger mellan utrikesministern och interpellanterna, när det gäller önskan att göra och synen på möjligheterna att göra något mera ifrån svensk sida.

Med den syn som utrikesministern har på våra möjligheter – eller kanske riktigare uttryckt brist på möjligheter – att aktivt verka i FN skulle vi väl inte tidigare alls ha kunnat ta en bestämd ståndpunkt i FN mot apartheidpolitiken i Sydafrika. Det vore av intresse att få något klarläggande av de skillnaderna, om utrikesministern skulle vilja göra det här i dag. Jag vet att de förvånar många. Jag skall inte upprepa varför enligt mitt sätt att se den fråga som vi diskuterar här i dag inte kan betraktas som en inre angelägenhet. Men därtill kommer ju att tidigare erfarenheter från andra håll i världen visat att långvariga flyktingvistelser i främmande land oundvikligen framtvingar nya krigsrisker. Ger inte detta i sig självt ensamt rätt till ett ingripande enligt FN-stadgan?

Jag har sett en uppgift om att Indira Gandhi av regeringen har inbjudits att komma till Sverige. Nu har hon väl för närvarande inte kunnat tacka ja till den inbjudan, men det skulle vara av ett stort intresse att få redovisat inför kammaren vad ett sådant besök skulle syfta till och vilka informationer som utrikesministern och regeringen hade för avsikt att ge Indira Gandhi vid ett sådant tillfälle.

Behöver vi inte nu, herr utrikesminister, efter alla vackra principuttalanden, också försöka att vara litet mer konstruktiva? Det gäller då vad vi kan göra inom FN:s ram. Utrikesministern har ju redan uttalat att endast en politisk lösning som baseras på respekt för mänskliga rättigheter och folkets i val uttryckta vilja kan komma till rätta med det östpakistanska problemet. Men en lösning kan ju ändå inte bli möjlig så länge terrorn fortsätter inom Östbengalen, och terrorn medför i sig en ständig ström av flyktingar till Indien. Och dessutom hotas freden. För att göra slut på flyktingströmmen måste man alltså stoppa militäraktionerna i Östpakistan. Regeringen bör verka på alla sätt, inte bara i fråga om det humanitära utan också för att den pakistanska regeringen uppmanas att omedelbart upphöra med militäraktionerna och att frisläppa de politiska fångarna samt att inställa militärrättegångarna. FN måste också granska anklagelserna om den utbredda terrorn mot civilbefolkningen i Östbengalen.

Det är den enda rimliga slutsats som man kan dra om vi menar allvar med talet om att tillåta folkets vilja att komma till uttryck. Det är möjligt att jag i det som utrikesministern här nu sist sade, att man är beredd att i alla sammanhang verka i den positiva riktning som här är efterlyst, kan tolka in att man även kommer att verka för en lösning av dessa frågor och inte bara för att öka det humanitära stödet.

Dess värre tycker jag att man på den punkten har anledning att känna sig lika pessimistisk efter utrikesministerns senaste inlägg här, eftersom uttalandet i interpellationssvaret kvarstår, nämligen att det i det läge som nu råder inte kan bedömas som realistiskt att man kan vidta åtgärder av det slag som jag bl. a. har nämnt i min interpellation.

Men jag tar alltså fasta på utrikesministerns här uttalade löfte att använda varje tillfälle att tala i dessa frågor. Om jag på den punkten inte blir motsagd av utrikesministern här nu, har jag däri också intolkat, att dessa möjligheter som man tänker använda sig av skall gälla frågan i dess helhet och inte bara den humanitära sidan.

Visst är det sant att det är stormakterna som har avgörandena i sin hand. Det är väl ingen överraskande uppgift för någon här i kammaren, men det vore däremot överraskande, om vi trots det inte ifrån vårt lilla lands sida skulle använda alla de möjligheter som vi de facto ändå har att påverka t. o. m. på litet längre sikt vad vi brukar kalla för stormakterna. Sverige bör enligt min mening inta en klarare ställning. Genom att tåga kommer vi aldrig ifrån det moraliska ansvaret, och det är föga försvar för oss att andra också tiger.

Utrikesministern sade att han kommer att fortsätta med de bilaterala kontakterna med olika regeringar och också fortsätta inom FN:s ram att bevaka just den humanitära frågan. Jag har förståelse för det och att det måhända därför inte är möjligt att göra preciseringar just i dag, men jag väntar med hänsyn till det att vi inom en mycket snar framtid kommer att få de preciseringar av hur långt man vill gå som jag har efterlyst.

Till sist, herr talman, vill jag nog säga att utrikesministern väl ändå i agerandet på de här olika fronterna måste känna det som ett starkt stöd, att man här i kammaren ifrån samtliga fyra oppositionspartiernas sida har redovisat en så klar inställning i fråga om önskan att gå vidare. Eftersom jag förutsätter att utrikesministern inte har några svårigheter att inom sitt eget parti få gehör för de linjer som han önskar driva i de internationella sammanhangen måste ju en sådan här dokumentation från samtliga fyra övriga partier göra utrikesministern ganska förvissad om att det är möjligt att gå vidare och detta t. o. m. i betydande utsträckning jämfört med vad regeringen hittills har gjort.

Herr ALEMYR (s):

Herr talman! Jag begärde ordet i den här debatten vid en tidpunkt då jag räknade med att meningsutbytet mellan utrikesministern och interpellanterna skulle vara avslutat. Jag vet inte riktigt om det är det ännu, men jag kommer att fatta mig mycket kort.

Jag tillhör den grupp av riksdagsmän som på indiska regeringens inbjudan har besökt flyktinglägren i Bengalen, men jag kommer inte att fortsätta beskrivningarna av de förvisso hemska upplevelser vi fick vara

med om. Det lönar sig inte att ytterligare fortsätta utmålet av denna ohyggliga tragedi – alla känner till hur hemsk den är.

Det är bara ett par saker jag ville säga i den här diskussionen.

Trots allt elände i flyktinglägren och trots de enorma problemen upplevde jag under besöket i Indien den indiska regeringens insatser som imponerande. Jag trodde inte, när jag reste dit, att man med de resurser man har skulle kunna göra så stora insatser som man hade lyckats göra. Det finns anledning, tycker jag, att från de gästande politikernas sida uttala en beundran och en tacksamhet för att den indiska regeringen trots de begränsade resurserna, översvämningskatastrofen, den otillräckliga transportapparaten osv. har kunnat göra en så betydande insats för de omkring nio miljoner flyktingar som har kommit till landet.

Det är en uppgift i interpellationssvaret som jag inte är säker på är riktig, nämligen uppskattningen av kostnaderna. Jag upplever dem som mycket större än vad som framgår av interpellationssvaret. Det indiska kongresspartiets generalsekreterare, som i dag besöker Sverige, sade vid en lunch att hans parti räknar med att man har att betala, när allting räknas in, ungefär tre kronor om dagen per flykting. Om vi skulle minska det beloppet något och runda av det, betyder det ändå 1 miljon i timmen, 24 miljoner per dygn, timme ut och timme in, dygn ut och dygn in. Det är en enorm kostnad, och det sammanlagda beloppet blir större än det som anges i interpellationssvaret och som jag också har hört under debatten i Europarådets rådgivande församling.

Det finns väl en risk för att man upplever en vanmakt inför dessa enorma tal och att människorna känner likgiltighet, därför att, även om vi ökar våra insatser, gör en personlig uppoffring, räcker det ändå inte till. Jag tror att det är alldeles nödvändigt att vi ökar våra insatser, och jag har inte med det här anförandet velat säga någonting annat. Men jag vill betona att det naturligtvis är det centrala i interpellationssvaret, att man inte kan hålla på i längden att bara söka hjälpa flyktingarna att överleva, utan att man måste komma fram till en politisk lösning.

Hur den politiska lösningen skall se ut tror jag är mycket svårare att komma fram till än några av talarna tidigare i dag har tyckt sig tro. Det är så lätt att göra agitation i den här situationen. Det är så lätt att söka framstå som den som känner varmast för lidande medmänniskor. Det är väldigt lätt att agitera, men det är mycket svårare att kunna rekommendera en lösning som är taktiskt riktig och som kommer att leda till att önskat resultat uppnås.

Mina funderingar på den punkten är mycket vilsna. Jag har främst tänkt i de banorna att ett massivt opinionstryck mot Förenta staternas regering kanske skulle kunna vara effektivare än insatser i Förenta nationerna. Det är väl ändå så, att det är i Washington som bollen ligger. Så länge Förenta staternas regering, med vapen och på annat sätt understödjer regimen i Pakistan, så länge underblåser man risken för ökade konflikter, och så länge omöjliggör man en lösning av flyktingkatastrofen. En massiv vädjan från parlamentariker i de fria länderna till Förenta staternas regering skulle kanske kunna vara ett medel.

Om denna kammare hade varit full av folk just nu, hade måhända massinstämmanden, om någon av kollegorna hade velat ställa en sådan

vädjan, kunnat vara av värde. Nu är det, som redan har sagts tidigare i debatten, så få personer närvarande, att det naturligtvis inte lönar sig att göra ett sådant försök. Men jag tar ändå, herr talman, tillfället i akt att ifrån talarstolen som svensk riksdagsman rikta en vädjan till dem som eventuellt på amerikanska ambassaden läser de svenska riksdagsprotokollen att försöka angripa problemet Pakistan på ett annat sätt än hittills. Om icke Förenta staternas regering är beredd att göra en insats, kommer katastrofen att bli ännu värre.

Till sist vill jag vädja till mina kamrater i riksdagen att inte utnyttja det här till ett partipolitiskt spel. Det finns ingen anledning att gå ut inför allmänheten och säga: Jag vill mer än de andra vill. Vi har alla samma avsikt: vi skulle alla vilja göra en insats för att hjälpa nio miljoner flyktingar som lider av den djupaste misär. Vi söker alla på olika sätt att nå fram till en rimlig metod. Jag tror att alla de olika rekommendationer som bärs fram av en god vilja är lika värdefulla. Vi saknar, herr talman, anledning att värdera dem och saknar anledning att tävla med varandra i välvilja.

Herr AHLMARK (fp):

Herr talman! Det sista som Stig Alemyr sade förstod jag inte. Personligen uppskattar jag Bangla Desh-rörelsen i Sverige oerhört mycket, folkpartiets ungdomsförbund och de andra som går ut för att verkligen bilda opinion för att man skall göra mera för östbengalerna. Det är klart att de grupperna värderar regeringen och säger att regeringen inte gör tillräckligt. Det är bra. På det viset bildar man opinion och trycker på.

Jag tror att det skulle leda till passivitet från de människor som verkligen vill påverka skeendet, om man följde Stig Alemyrs rekommendation.

Jag uppskattade mycket Krister Wickmans inledande ord om det konstruktiva samspelet mellan regeringen och ledamöter ur oppositionen. Jag tror att det vore bra, om vi kunde föra debatten om Bangla Desh och debatten om andra internationella konflikter från en sådan utgångspunkt.

Jag vill göra ytterligare ett halvt medgivande, även om det gäller en bagatellfråga, nämligen beträffande den litet fatala felöversättningen av ministerkommitténs vädjan till Europas regeringar. Jag kunde *inte* ha rättat detta för flera dagar sedan, eftersom jag fick den engelska texten först i dag. Jag kunde däremot ha gjort det i dag. Nästa gång som något liknande inträffar kommer jag att ila fram i förväg till herr Wickman – jag lovar!

Sedan var det frågan om Förenta nationernas stadga. Jag tyckte att Krister Wickman följde något olika linjer i olika avsnitt av sitt senaste anförande. Han sade att vi hade antytt att det var fejt av regeringen att "krypa bakom FN-stadgan". Nej, Cecilia Nettelbrandts och min kritik riktade sig ju mot att Krister Wickman har glömt kapitel 7 i FN-stadgan, där det föreskrivs att FN har rätt att inskrida i händelse av "hot mot freden, fredsbrott och angreppshandlingar" och att säkerhetsrådet har en rätt att "upprätthålla eller återställa internationell fred och säkerhet". Vår kritik vände sig alltså inte mot att man krupit bakom FN-stadgan utan mot att man hade glömt en viktig del av den.

Herr Wickman sade i nästa skikt av sin argumentering att FN inte kan ingripa. Jo, det är uppenbarligen möjligt att ingripa enligt stadgan om man ansluter sig till den bedömning som fru Nettelbrandt och jag gör, nämligen att det föreligger ett "hot mot freden" och att det inte är fråga om någon "inre angelägenhet". Tio miljoner människor har redan flytt. Det kan mycket lätt bli krig mellan Indien och Pakistan, och då blir stormakterna inblandade. Detta är, enligt kapitel 7 FN-stadgan, ett "hot mot freden".

Krister Wickman säger i nästa ögonblick att stormakterna inte betraktar situationen som ett hot mot internationell fred och säkerhet men att vi har en annan uppfattning – jag tror att orden föll ungefär på det viset. Detta är en ny precisering som jag uppskattar, eftersom den ändå antyder att regeringen kanske anser att situationen är ett hot mot internationell fred och säkerhet. Jag skulle därför vilja ställa frågan till herr Wickman om jag uppfattat honom rätt på denna punkt. Anser den svenska regeringen, i motsats till några stormakter, att konflikten i Östpakistan är ett hot mot internationell fred och säkerhet? Kan herr Wickman tala klarspråk på denna punkt?

Minuten därefter tog emellertid herr Wickman ett steg tillbaka och sade: Men vi skall inte resa det här kravet, ty det kommer att avslås av andra länder. Det är en ganska ny princip för svensk utrikespolitik att vi inte skall resa ett självklart krav i en oerhört stor tragedi och konflikt bara därför att andra stater med annan mening kanske är i majoritet för tillfället.

Liksom Cecilia Nettelbrandt har också jag läst en bok, som jag antar att Krister Wickman uppskattar mer än jag, nämligen regeringschefens "Politik är att vilja". Låt mig citera ett avsnitt på s. 210 i den boken där det heter:

"Det lilla landet och en rörelse som bärs upp av demokratiska ideal har därför en förpliktelse att ge sin mening till känna. Därför reser vi våra krav: Frihet för de politiska fångarna i Grekland och demokrati åt Greklands folk. Fred i Vietnam och självständighet åt Vietnams folk. Slut på det avskyvärda rasförtrycket i södra Afrika. Frihet åt Sydvästafrika."

Det var Olof Palmes ord. Det är väl precis lika självklart i dag att på samma klara sätt uttrycka som sin mening att konflikten i Östpakistan är ett hot mot internationell fred och säkerhet i FN-stadgans mening. Jag vill hänvisa Krister Wickman till en skrivelse som jag utgår från att han har läst, nämligen U Thants memorandum avsänt till säkerhetsrådet i juli månad. U Thant sade där, vilket ofta har glömts bort i debatten, bl. a. följande: "– – – den tid är passerad när omvärlden kunde fortsätta att stå vid sidan av och se läget försämrats och hoppas att hjälpprogrammen, de humanitära ansträngningarna och de goda avsikterna var tillräckliga för att vända strömmen av mänskligt elände och potentiell katastrof. Jag är djupt oroad över de tänkbara konsekvenserna av den nuvarande situationen, inte bara från humanitär synpunkt utan också som ett potentiellt hot mot fred och säkerhet och för dess betydelse för FN:s framtid som ett effektivt instrument för internationellt samarbete och handlande. Det tycks mig som om den nuvarande tragiska situationen, där humanitära, ekonomiska och politiska problem är blandade på ett

sådant sätt att det nästan omöjliggör varje distinktion mellan dem, utgör en utmaning för FN som helhet, en utmaning som måste mötas.”

Detta sade alltså U Thant redan i somras. Sedan dess har ytterligare några miljoner flytt, terrorn i Östpakistan fortsatt, de västpakistanska ledarnas arrogans och förtryckspolitik ytterligare demonstrerats, bördan på Indien blivit ännu tyngre och den militära spänningen mellan Indien och Pakistan blivit ännu starkare. För FN:s generalsekreterare var det alltså redan för några månader sedan tydligt att FN borde handla. Men för Krister Wickman tycks det ändå inte vara helt klart ens i dag, om det inte kommer klarspråk i nästa inlägg från utrikesministern. När får vi ett rejält besked från den svenska regeringen?

Och så till slut de övriga kraven, som jag tycker att Krister Wickman gick förbi med litet väl lätt hand. Varför inte från denna talarstol denna kväll slå fast att kärnan i konflikten är att Östbengalerna i december förra året röstade på ett parti som de västpakistanska härskarna inte accepterade? Varför inte kräva nu att den västpakistanska regeringen skall dra tillbaka sina trupper omedelbart från Östpakistan? Varför inte i klara ordalag fördöma terrorn i Östpakistan? Varför inte ställa kravet att alla politiska fångar i och från Östpakistan skall släppas fria? Varför inte protestera mot planerna — jag hörde inte ett ord om detta — på en rättegång mot Mujibur Rahman?

Vi kan bilda opinion. Vi skall säga ifrån. Vi måste göra *allt* vad vi kan för att påverka det här skeendet. Varför har t. ex. utrikesministern ännu inte protesterat mot de politiska rättegångar som planeras? Varför tystnad på den och andra viktiga punkter?

Herr utrikesministern WICKMAN:

Herr talman! I och för sig bör vi inte förlänga debatten om FN-stadgan, men jag tror att frågan ändå är så pass viktig — och att den kommer tillbaka i våra fortsatta debatter — att vi nog måste ta litet tid på oss trots den sena timmen.

Det är egentligen två frågor vi har diskuterat när det gäller FN. Den ena är frågan om förbudet mot inre inblandning. Det är, kan man säga, herr Werners problem, och jag tror det är riktigt att säga att det delvis också är fru Nettelbrandts problem. Det är klart att man kan säga att vi borde ha ett annat FN, men att det här förbudet föreligger bestrider ingen av dem som deltagit i debatten. Läget i FN är sådant att det är möjligt för de enskilda medlemsländerna att trampa på de mänskliga rättigheterna utan att detta ger FN någon möjlighet att ingripa, om nämligen förhållandet inte också innebär ett hot mot freden — jag kommer strax tillbaka till det.

Sådan är FN-stadgan. Det är på de villkoren som FN nu är på väg att verkligen bli en universell organisation. Herr Werner säger: Skall vi inte göra om FN, så att FN verkligen får rätt att ingripa i den inre utvecklingen i de olika länderna? Naturligtvis utifrån vissa principer. Jag tror att om vi gjorde det försöket så skulle FN upphöra som internationell organisation. Vi skulle inte få ett nationernas samfund av den typ som Förenta nationerna är, om FN-stadgan ställde det anspråket på de olika FN-medlemmarna att så att säga vilja öppna dem för vad som

upplevs som inblandning utifrån. Det är ett faktum som vi måste ha klart för oss. Vi skall också ha klart för oss att det var på grundval av den nuvarande FN-stadgan som vi själva anslöt oss till Förenta nationerna.

Den andra punkten gäller FN:s rätt att ingripa om hot mot freden föreligger. Ja, visst har FN rätt att ingripa då. Herr Ahlmark, som i alla fall har haft tillfälle att läsa den svenska texten en hel vecka, begärde nyss för tredje gången ett klart besked huruvida den svenska regeringen anser att utvecklingen i Pakistan är ett hot mot freden. Svaret finns ju redan i interpellationssvaret och också i anförandet den 28 september som direkt anknyter till och innebär en anslutning till generalsekreterarens uppfattning. Men det löser inte problemet om FN:s handlande. Det är inte vad Sverige anser som betyder något, utan det är ifall säkerhetsrådet anser att det föreligger ett hot mot freden. Både herr Ahlmark och fru Nettelbrandt vet att det i dagsläget inte är möjligt att uppnå ett resultat i säkerhetsrådet. U Thant har inte lyckats, och jag förstår inte på vilka grunder folkpartiets ledamöter här tror att den svenska regeringen skulle vara framgångsrikare än U Thant. Jag tycker att herr Alemyrs inlägg var välgörande, och jag tycker att herr Ahlmark inte borde låtsas att han inte begrep vad herr Alemyr menade.

Vad frågan om inblandning i inre angelägenheter gäller bör det dessutom stämma till ett ögonblicks eftertanke att den indiska regeringen – liksom den pakistanska regeringen – vill ha denna fråga betraktad som en intern pakistansk angelägenhet och därför icke som en fråga som kan göras till föremål för FN:s ingripande. Vi får väl ändå lägga det bandet på oss i våra debatter här i kammaren, att vi är medvetna om vilken värld det är som vi agerar i. Vi måste åtminstone veta vad de närmast berörda parterna i konflikten själva anser.

Slutligen vill jag svara på fru Nettelbrandts fråga om Indira Gandhi. Det är riktigt att svenska regeringen inbjöd Indira Gandhi. När vi fick vetskap om att den indiska premiärministern skulle komma till Europa, var det rätt naturligt att svenska regeringen med sitt gamla engagemang i den indiska utvecklingen och med sitt starka akuta engagemang i läget i Pakistan var intresserad av att inbjuda och om möjligt få hit den indiska premiärministern för att med henne få diskutera läget och naturligtvis få hennes bedömning av situationen. Naturligtvis innebar en inbjudan också en form av politiskt stöd åt den indiska regeringen. Dess värre var det inte möjligt för fru Gandhi att komma vid detta tillfälle. Det är vår förhoppning att det skall bli möjligt för henne att komma senare.

Herr TAKMAN (vpk):

Herr talman! Jag ställde inte några krav beträffande vissa punkter som jag hade med i mitt anförande och som jag också hade med i interpellationstexten, exempelvis att Mujibur Rahman – om han fortfarande lever är han i varje fall i dödsfara – skall frigges liksom andra politiska fångar. Jag ställde inte det kravet kategoriskt, därför att utan att känna till något utgår jag ifrån att svenska regeringen verkligen agerar också bakom kulisserna och inte bara offentligt och gör vad den kan för de politiska fångarna i Östbengalen.

En fråga som tagits upp här men som jag anser att man skall akta sig

för att blanda in i frågan om Bangla Desh är Biafrafrågan. Jag skall inte dra upp den debatten nu igen. Det är en stor principiell skillnad på den frågan och frågan om Pakistan. Det skulle leda till orimliga konsekvenser om man nu började peta sönder de statsbildningar som ursprungligen var syntetiska, såsom Nigeria och dessa andra afrikanska stater, där stormakterna bara drog ett streck på kartan varpå staten fick ett namn och en gräns som inte tog hänsyn till stamförhållanden, till etniska eller andra förhållanden. Vi skulle komma i en orimlig och farlig situation i världen, om man nu skulle börja ändra på gränserna. Men Pakistan är ingen gammal statsbildning. Pakistan bildades 1947, och t. o. m. namnet Pakistan är ett fantasinamn som kommer av begynnelsebokstäverna i de provinser som bildar staten.

Själva tanken på en stat som Pakistan är också av ganska färskt datum – jag tror den först kom fram någon gång omkring 1930. De två delarna ligger ungefär 1700 kilometer från varandra. De har inga som helst gemensamma drag; bengalerna talar ett annat språk än majoritetsbefolkningen i Västpakistan. Det enda gemensamma skulle alltså vara religionen, vilket för övrigt också är dubiöst eftersom det finns rätt många miljoner hinduer i Östpakistan.

Det är bara 24 år sedan Pakistan bildades och denna stat har sedan utvecklats på ett sätt som inte alls har stärkt de mycket bräckliga band som fanns från början. I Västpakistan har det skett en utveckling – även om den varit långsam och dålig och till förmån för huvudsakligen en liten grupp inom samhället – medan Östbengalen har stått praktiskt taget stilla. Skillnaden i genomsnittsinkomst för befolkningen i de båda delarna har hela tiden blivit allt större till förmån för Västpakistan, där inte befolkningens majoritet trots detta lever under särskilt gynnsamma förhållanden.

Staten Pakistan, som alltså redan från början var en mycket egenartad konstruktion, kan inte FN-stadgan eller någonting annat hålla ihop. Det är en befrielseörelse på gång i Bangla Desh, och den har vi anledning att stödja på alla sätt. Jag hoppas att den segrar så snabbt att flyktingarna kan komma tillbaka innan de, som fru Nettelbrandt sade, fastnar i flyktinglägren med alla de konsekvenser som det får.

Det som närmast gjorde att jag tog till orda igen var herr Alemyrs förslag, som jag tycker är alldeles utmärkt. Eftersom USA håller i gång kriget och massakrerna genom att vara den stormakt som ger det avgörande militära stödet till Västpakistan, är det trycket på USA som är det väsentligaste i sammanhanget. Där hoppas jag att regeringen agerar snabbare än när det på sin tid gällde Indokina – regeringen har nu där en hållning som jag i stora stycken uppskattar mycket, men den kom många år efter att det hela hade börjat. Om den svenska regeringen i fråga om Pakistan visar en resolut inställning och börjar öva tryck på USA genom alla tänkbara kanaler och om många andra regeringar också offentligt och genom andra kanaler övar tryck på USA kan det bli av avgörande betydelse. Dessutom bör självfallet militärjuntan i Västpakistan isoleras och befolkningen i Bangla Desh bör få känna att den har världsoptionens stöd.

Fru andre vice talmannen NETTELBRANDT (fp):

Herr talman! Jag vill gärna varmt instämma i min kollega Stig Alemyrs beskrivning av de enorma prestationer som den indiska regeringen har gjort för att ta det ansvar som vi egentligen inom hela världen borde ta på oss, fastän vi tycker att vi kommer ifrån det genom att vi befinner oss på så långt avstånd från det. Jag kan däremot inte lova herr Alemyr att avstå från att ständigt "pusha" på i denna fråga intill dess vi har uppnått en tillfredsställande lösning, såväl politiskt som humanitärt. Jag tror rent av att herr utrikesministern kan ha nytta av att en opinion inom Sverige driver på när man på det internationella planet vidtar åtgärder i de här frågorna. Det var också därför som jag såg det som glädjande att utrikesministern hade så riktigt uppfattat den positiva synen från interpellanternas sida – för det var verkligen avsikten.

Sedan, herr utrikesminister, vill jag säga att det är väl ingen här i debatten – om jag har hört rätt – som har bestritt bestämmelsen i FN-stadgan om förbud emot ingripande i enskilda staters inre angelägenheter. Men det är ju inte det frågan här har gällt, utan det är om detta över huvud taget är att betrakta som en inre angelägenhet. På den punkten tycker jag det skulle vara av stort intresse att få en slutlig konkretisering från utrikesministern; den har jag inte uppfattat att vi ännu har fått. När 10 miljoner människor drivs ut till ett annat land, när det landet får ta hand om dem och hela världen får ett ansvar – är det *ett* lands inre angelägenhet? Det är just tolkningen av stadgan som är den intressanta frågan, inte alls att stadgan existerar.

Jag hörde inte heller att utrikesministern sade något om varför det var möjligt på sin tid att starkt reagera i FN emot apartheidpolitiken i Sydafrika men icke är möjligt att betrakta det som vi nu upplever som en fråga där reaktionen kan gå lika långt och åtgärder kan vidtas. Är det inte också riktigt, herr utrikesminister, att det erfarenhetsmässigt har visat sig att långvariga flyktingvistelser ger upphov till direkta krigsrisker? Det är ju i sig självt ett kriterium på att det finns skäl för ett ingripande från FN.

Jag vill gärna upprepa vad flera här har frågat om, eftersom jag tycker det är värdefullt att i denna kammare – vi är ju ändå inget FN – få en precisering av utrikesministerns egen principiella inställning till de här frågorna. Anser inte utrikesministern att militärrättegångarna bör inställas, att Mujibur Rahman och de övriga politiska fångarna bör frigges, att frågan om Östbengalens ställning skall avgöras i former som garanterar respekt för befolkningens i val uttalade vilja och rätt till självbestämmande? Om vi är överens om de här principerna och flera som har varit före i sammanhanget, då kan vi ju sedan diskutera vilka procedurer som är önskvärda och vilka som är möjliga internationellt sett.

Jag efterlyser alltså i klara verba utrikesministerns egen grundinställning i de här viktiga frågorna.

Herr WERNER i Malmö (m):

Herr talman! Om man ger utrikesministern ett lillfinger så tar han hela handen! Här kommer jag med ett litet nätt förslag och så överdriver han våldsamt och säger att herr Werner i Malmö vill ha ett nytt FN. Det vill visst inte herr Werner ha – utom måhända i den meningen att han vill ha

ett FN där länderna i FN-familjen följer stadgan eller rättare har en enhetlig tolkning av dess innebörd.

Utrikesministern säger att Förenta nationerna skulle upphöra, om man gav möjlighet att ingripa när staterna förlöper sig på sätt som skett. Vi har ju den möjligheten redan genom säkerhetsrådet. Men det är därför att vi har så olika tolkningar av stadgan om inblandning i interna angelägenheter som ingenting sker.

Det kan ju inte vara rimligt att vi fortsätter årtionde efter årtionde och låter den ena konflikten efter den andra passera – sådana konflikter som FN är till för att lösa. Något måste göras, och det var därför jag tillät mig föreslå utrikesministern att initiera en omprövning av innebörden i den nämnda stadgan.

Herr AHLMARK (fp):

Herr talman! Det var väl litet ledsamt, även om det kanske var naturligt, att Krister Wickman anslöt sig till herr Alemyrs slutord: att man inte skall driva på genom att kritisera. Min mening är att om man anser att regeringen gör för litet på ett område, då skall man kritisera för att få till stånd en förändring och för att få skarpere uttalanden gjorda. Jag hälsar därför med stor glädje att Bangla Desh-rörelsen i Sverige är så aktiv, att FPU gör en särskild kampanj just om Bangla Desh de här veckorna och att en rad tidningar vill gå längre än vad utrikesministern vill göra.

Cecilia Nettelbrandt och jag har haft samma målsättning i den här diskussionen. Det är inte någon motsättning, herr Wickman, mellan å ena sidan kritik och å andra sidan konstruktiva förslag och positiv vilja; det har ju den här debatten klart visat.

Jag tycker fortfarande inte att Krister Wickman har talat klarspråk vad gäller FN-stadgans tolkning. Han hänvisar till sitt FN-tal, där det bara står så här: "Följderna av konflikten har fått en så allvarlig omfattning att det finns skäl att instämma i vad generalsekreteraren sade i sin rapport att dessa nödvändigtvis måste vara en angelägenhet för den internationella gemenskapen. FN har bland flyktingarna i Indien inlett – – –." Jag menar att det bara är halva steget. "En angelägenhet för den internationella gemenskapen" – det är inte att säga klart ut att detta är ett hot mot internationell fred och säkerhet i FN-stadgans mening. Men vi får tydligen inte klarare besked av utrikesministern i dag.

Sedan är jag också ledsen över att utrikesministern inte ens reagerar på och säger någonting om dessa övriga krav som fru Nettelbrandt och jag ställt gång på gång. Kräv att Västpakistan skall dra tillbaka sina trupper. Fördöm terrorn. Kräv frisläppande av de politiska fångarna. Protestera mot planerna på en rättegång mot Mujibur Rahman! Vad är det, herr Wickman, som hindrar den svenske utrikesministern att just nu gå upp i den här talarstolen och säga att det icke får bli en politisk rättegång mot Mujibur Rahman?

Herr utrikesministern WICKMAN:

Herr talman! Jag såg att herr talmannen fattade klubban, och jag skall inte svara en gång till på alla de frågor jag har fått. Det finns inte någon

Tisdagen den
2 november 1971

*Ang. utbildningen
av hälsovårds-
inspektörer*

ovilja från min sida, fru Nettelbrandt, att svara. Men faktum är att svaren på de frågor som gång på gång upprepas redan har lämnats, dels i mitt interpellationssvar, dels i mina tidigare inlägg, och jag ber att få hänvisa fru Nettelbrandt till dessa.

När det gäller rättegången mot Mujibur Rahman vill jag bara säga att den svenska regeringen – precis som herr Takman gissade – har gjort framställningar i Islamabad just i detta sammanhang. Jag tycker det borde vara litet genant för de andra deltagarna i debatten att inte ha så pass mycket utrikespolitisk analysförmåga som herr Takman.

Huvudfrågan är folkets i Bangla Desh rätt att självt få utforma sin egen framtid. Att den västpakistanska regeringen skall ha respekt för folkets i demokratisk ordning uttryckta vilja har jag sagt så många gånger att jag icke kan uppfatta det insinuanta upprepadet av er fråga på annat sätt än att ni trots ert engagemang för själva saken – för det har ni – förleds något litet till sidomanövrer.

Jag hoppas att den här debatten nu skall kunna sluta och att det – därmed sträcker jag ut handen till fru vice talmannen – bör vara vårt gemensamma intresse att nå en lösning av denna stora och tragiska konflikt. Det bör också vara slutvinjetten på denna kanske alltför långa interpellationsdebatt.

Herr AHLMARK (fp):

Herr talman! Jag uppfattar vad utrikesministern sade i sitt senaste inlägg – att man gjort framställningar i Islamabad i den här frågan – som att herr Wickman har samma uppfattning som jag om att fördöma de planerade rättegångarna mot de politiska fångarna och mot Mujibur Rahman, och att han är beredd att arbeta för samma sak intensivt och aktivt. Jag är ledsen över att det tog så lång tid att pressa fram det, men jag tackar ändå för det sista svaret.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 11 Ang. utbildningen av hälsovårdsinspektörer

Herr socialministern ASPLING erhöll ordet för att besvara herr Signells (s) den 19 oktober framställda interpellation, nr 170, till herr jordbruksministern, och anförde:

Herr talman! Herr Signell har frågat om jordbruksministern är beredd att medverka till en översyn av nuvarande utbildning av hälsovårdsinspektörer – i såväl kvalitativt som kvantitativt hänseende – i samband med att huvudmannaskapet för denna utbildning överflyttas till statens naturvårdsverk. Frågan har överlämnats till mig för besvarande. Med anledning härav får jag anföra följande.

Genom beslut den 23 januari 1970 har jag tillkallat en utredning med uppdrag att verkställa en översyn av hälsovårdsinspektörsutbildningen. Enligt vad jag inhämtat från utredningen kommer förslag om en utbyggd och fördjupad hälsovårdsinspektörsutbildning att läggas fram under nästa år. Därvid kommer hänsyn att tas till bl. a. den skärpta livsmedels- och

miljöskyddslagstiftningen. Utredningen kommer också att redovisa en beräkning av det framtida behovet av hälsovårdsinspektörer. Dessutom kommer utredningen att ta upp frågan om utbildningens framtida organisation och förläggning.

Herr SIGNELL (s):

Herr talman! Jag ber att få tacka socialministern för svaret på min interpellation.

Av svaret framgår att den av socialministern i januari 1970 tillsatta utredningen angående översyn av utbildning av hälsovårdsinspektörer redan under nästkommande år kommer att lägga fram förslag om en utbyggd och fördjupad hälsovårdsinspektörsutbildning. Efter denna redogörelse kan man vara helt nöjd med svaret, men låt mig ändå, herr talman, få göra några korta kommentarer.

Som framgår av min interpellation är antalet utbildningsplatser i dagens läge mycket otillfredsställande. Den låga utbildningskapaciteten har resulterat i att många kommuner i dag har brist på formellt kompetenta hälsovårdsinspektörer. Mot denna bakgrund och med vetskap om att den nya livsmedelslagen skall träda i kraft den 1 januari 1972 är det glädjande att höra att utredningen snart kommer med sitt förslag. Och jag är fast övertygad om att många kommuner hälsar detta besked med tillfredsställelse.

I min interpellation har jag även något berört de formella krav som ställs på de sökande till de av statens institut för folkhälsan anordnade kurserna för utbildning av hälsovårdsinspektörer. För inträde till Folkhälsans kurser krävs formellt avgångsbetyg från teknisk fackskola eller jämförlig teknisk utbildning. Vissa grundläggande kunskaper i husbyggnadsteknik erfordras. Den som saknar dylik kan exempelvis studera en för ändamålet sammanställd korrespondenskurs på vilken tentamen sker i institutets regi. Det rådande konkurrensläget har emellertid medfört en väsentlig höjning av inträdeskraven. Sålunda krävs för närvarande i praktiken avgångsbetyg från gymnasium eller motsvarande.

Jag tror att detta många gånger kan innebära en viss fara för att man lätt faller för en övertro på enbart teoretiska kompetenskrav. Hänsyn bör även tas till de sökande som har en lång praktisk erfarenhet från kommunalt arbete inom hälsovårdsnämnder eller på annat sätt skaffat sig praktiska erfarenheter. Det kan bl. a. vara genom sysselsättning inom livsmedelsindustri eller likartat arbete. Jag hoppas därför att den av socialministern nämnda utredningen kommer fram med förslag som gör det möjligt för dessa grupper att få vara med och konkurrera om utbildningsplatser för hälsovårdsinspektörer i framtiden.

Efter dessa korta kommentarer, herr talman, har jag för dagen inget mer att tillägga till vad jag anfört i min interpellation, men jag avvaktar utredningen med stort intresse.

Överläggningen var härmed slutad.

Nr 117

Tisdagen den
2 november 1971

*Ang. utbildningen
av hälsovårds-
inspektörer*

§ 12 Föredrogs och hänvisades Kungl. Maj:ts proposition nr 137 till jordbruksutskottet.

§ 13 Föredrogs och hänvisades motionen nr 1508 till civilutskottet.

§ 14 Föredrogs, men bordlades åter justitieutskottets betänkanden nr 16–22, försvarsutskottets betänkande nr 16, socialförsäkringsutskottets betänkanden nr 32–34, socialutskottets betänkanden nr 26–31, kulturutskottets betänkanden nr 19–21, trafikutskottets betänkanden nr 21 och 22, näringsutskottets betänkanden nr 28–33, inrikesutskottets betänkanden nr 20–25 samt civilutskottets betänkanden nr 20–25.

§ 15 Interpellation nr 190 ang. investeringsstödet till jordbruket i norra Sverige

Ordet lämnades på begäran till

Herr ÅNGSTRÖM (fp), som yttrade:

Herr talman! Inom jordbrukspolitiken har sedan lång tid tillbaka tillämpats särskilda regler för att stödja det norrländska jordbruket. I samband med att riktlinjerna för 1967 års jordbrukspolitik fastställdes uttalades också att en betydande jordbruksproduktion borde upprätthållas i Norrland och att statsmakterna med särskilda stödåtgärder borde garantera en sådan målsättning. Skälen till detta ställningstagande har bl. a. varit att man numera är ense om att viss jordbruksproduktion i Norrland lämnar ett tillfredsställande resultat och att de samhällsekonomiska och sociala verkningarna betyder mycket för landsändan.

Stödet till det norrländska jordbruket är av gammalt datum. De vägar som statsmakten gått fram på i detta hänseende är genom direkt prisstöd i skilda former, genom indirekta stödåtgärder, t. ex. genom lägre slaktdjursavgifter, samt genom olika stödformer till rationaliseringar. För att få en grundlig översyn av de olika stödformerna och anpassa dem till det marknadsmässiga och sociala läge som näringen befinner sig i tillkallades år 1969 en särskild utredning, och det beslut som vårriksdagen fattade om stöd till det norrländska jordbruket är i huvudsak grundat på denna utrednings förslag.

Som angavs i propositionen syftade riksdagens beslut till att bryta den nedåtgående trenden i produktionsutvecklingen för det norrländska jordbruket, att intensifiera näringen i de områden av Norrland som har speciellt goda förutsättningar samt att med speciella stödåtgärder stimulera jordbruket i det s. k. inlandsområdet, där sysselsättningsläget är synnerligen ansträngt. De av riksdagen beslutade stödåtgärderna har redan avsatt påtagliga resultat. Jordbrukarna i Norrland kan nu arbeta med en förbättrad lönsamhet, och intresset att investera och satsa på framtiden är ett helt annat än före beslutet. Bristen på andra arbetstillfällen i Norrland, särskilt kännbar i inlandet, gör också att allt fler unga människor ser en framtid inom jordbruket som ett realistiskt alternativ. Detta intresse bland de unga människorna är dock inte möjligt att

tillvarata med de utfärdade bestämmelserna för rationaliseringsstöd, om detta inte avser stora brukningsenheter eller sammanläggningar till större enheter. Denna typ av rationalisering är begränsad endast till de stora jordbruksbygderna i Norrland, i övriga delar är den inte möjlig att genomföra. Men de många brukningsenheterna och det stora flertalet som har jordbruksnäringen som bas för sin försörjning finns spridda över övriga delar av Norrland.

Det begränsade investeringsstödet skall enligt de utfärdade tillämpningsföreskrifterna utgå endast om den huvudsakliga inkomsten för brukaren och hans familj kommer från jord- och skogsbruket på den aktuella brukningsenheten och därvid utgör ett tillfredsställande försörjningsunderlag. Den s. k. deltidjordbrukaren som har arbeten vid sidan om jordbruket och där, i varje fall tidvis, inkomsten från dessa arbeten är högre än från jordbruket, är utestängd från stödet. Denna begränsning upplevs som synnerligen olycklig i det sysselsättningsläge som är rådande i det norrländska inlandet, där alla tänkbara kombinationsmöjligheter i fråga om arbeten måste prövas för att man skall komma fram till en godtagbar försörjningsnivå. Denna typ av kombination av olika försörjningsvägar diskuteras också i den s. k. glesbygdsutredningen, men i det desperata sysselsättningsläge som nu råder i stora delar av Norrland är snabba åtgärder av nöden, och en stimulans till deltidjordbrukaren skulle få en mycket god effekt.

En annan typ av begränsning i investeringsstödet är att det endast kan utgå till nuvarande brukaren och hans familj; det kan alltså inte utgå till den nyetablering som en jordbrukarson eller -dotter kan vilja göra. Denna begränsning gör att man åstadkommer en avgränsning i tid för det norrländska jordbruket, och vid den nuvarande jordbrukargenerationens frånfalle kommer jordbruksdriften i dessa områden också att upphöra. Den stora grupp unga människor i Norrland som i dag vänder sig till lantbruksnämnderna och annan arbetsrådgivning för att få en orientering om möjligheterna till en framtid i jordbruket vittnar påtagligt om en omvärdering av yrket och är att betrakta som ett hoppfullt tecken på en levande landsbygd även i Norrland. Med begränsningen av investeringsstödet, att inte gälla nyetableringar, är det dock inte möjligt att ge den jordbruksintresserade ungdomen ett gensvar. Av gjorda uttalanden från arbetsmarknadsstyrelsen och olika statliga myndigheter har också framgått, att den sysselsättning som jord- och skogsbruk kan ge de norrländska bygderna betraktas som ytterligt värdefull.

Med stöd av det anförda anhåller jag om kammarens tillstånd att ställa följande fråga till herr jordbruksministern:

Är statsrådet beredd att snabbt ta upp till omprövning formerna för det begränsade investeringsstödet för det norrländska jordbruket, så att detta kan utgå till s. k. deltidjordbruk och vid nyetableringar?

Denna anhållan bordlades.

§ 16 Interpellation nr 191 ang. lärares ställningstaganden i politiska frågor

Ordet lämnades på begäran till

Herr BERNDTSON i Linköping (vpk), som yttrade:

Herr talman! Den indoktrinerig av borgerlig ideologi och samhällssyn som förekommer i skolorna har belagts i flera analyser av läroböcker och läromedel. Efterkrigstidens historia skildras t. ex. i flera av läroboksnämndens godkända böcker ensidigt ur västmaktssynpunkt. Genomgående skildras de socialistiska staterna som diktaturer och de kapitalistiska staterna som demokratier. De socialistiska länderna framställs ofta som expansionistiska medan USA, som bedriver sitt folk mord i Indokina och vars underrättelsetjänst står bakom åtskilliga reaktionära militärkupper, skildras som fredsälskande. I en lärobok ges t. ex. följande förklaring till efterkrigstidens historia:

"Förenta staterna 'vann kriget men förlorade freden'. Amerikanerna förmådde inte hindra Sovjetunionen att lägga under sig större delen av Östeuropa. De förstod emellertid, att Förenta staterna inte kunde lämna den övriga världen åt sitt öde utan måste ta ledningen bland demokratier-na, om inte Sovjetunionen helt skulle få övertaget. Därför hjälpte den amerikanska regeringen Västeuropas länder att återuppbygga sitt näringsliv och försvar. Också i Kina satsade amerikanerna miljarder dollar för att hjälpa landet på fötter, men där segrade kommunismen ändå." (Tham-Häger Historia Lärobok för grundskolan. Årskurs 8. s. 199.)

En sådan skildring är inte bara ensidig utan dessutom i flera avseenden rent faktavidrig. Den strider klart emot grundskolans läroplan, vari det sätts som målsättning: "Undervisningen skall vara objektiv, dvs. saklig och allsidig. Kravet på saklighet innebär först och främst, att endast uttalanden som bedöms vara sanna eller som har en hög grad av sannolikhet medtas i framställningen."

Trots denna uttalade målsättning förekommer, under sken av objektivitet, en rad läroböcker med en ensidig västmaktspropaganda eller borgerlig ideologi.

Inget fall är känt där en lärare har fått tjänstanmärkning därför att han underlåtit att, i allsidighetens namn, polemisera mot ensidigt undervisningsmaterial, som strider mot läroplanen. Borgerlig och provästlig ensidighet räknas som det normala i skolundervisningen. Den borgerliga ideologin och den prokapitalistiska historiesynens dominans i läromedlen gör talet om ensidig "vänsterindoktrinerig" i skolorna absurt. Något sådant är omöjligt. Däremot kan en lärare med en socialistisk grundsyn bidra till allsidigheten genom sin undervisning och lära eleverna att ifrågasätta och kritiskt granska den förhärskande ideologin. Detta torde stå helt i samklang med läroplanens citerade målsättning.

Men bryts den borgerligt-ideologiska ensidigheten och undervisningen i verklig mening görs allsidig, beskylls lärare ofta för att bedriva politisk propaganda och anklagas för ensidighet. Sådana beskyllningar har t. o. m. gått så långt att lärare, som eftersträvat en motvikt mot den borgerliga ideologin i sin undervisning, av länskolnämnden i Hallands län tilldelats

varning för tjänstefel.

Det som intresserar här är de principiella aspekterna. Lärarna anklagas för att de inför eleverna avbrutit och gjort invändningar emot en föredragshållare som presenterat civilt försvar. (En anklagelse som för övrigt inte styrks med bevis för att det som denne representant yttrat varit oförvitligt: tvärtom finns belagt att denne föredragshållare t. ex. förtalade namngivna vapenvägrare osv.) En av dem anklagas för att ha uppehållit sig för länge vid avlägsna länder i sin undervisning, en annan för att ha ifrågasatt kristna värderingar. De anklagas för att ha burit och sålt nålar som "ange politisk tillhörighet", till skolelever – det är här fråga om märken med texten "Med FNL för Vietnams folk", märken som bärs av personer med mycket skiftande politisk hemvist. Ett par av lärarna anklagas vidare för att ha angivit sina telefonnummer som "kontakt-nummer" på ett flygblad, vars text bl. a. uppmanar folk att sätta upp det på skolor, arbetsplatser etc.

På sådana grunder har lärare dömts för tjänstefel. Det allvarliga i saken är för det första att detta är uttryck för en tendens, inte ett enstaka fall – även om detta är det hittills mest groteska exemplet. För det andra har ju fallet en viss prejudicerande betydelse.

Med hänvisning till det anförda anhåller jag om kammarens tillstånd att till herr utbildningsministern få ställa följande frågor:

Hur ser statsrådet på lärares rätt att i anslutning till t. ex. föredrag i skola av utomstående uttrycka personliga åsikter?

Anser utbildningsministern att lärare bör ha rätt att redovisa alternativt synsätt till dem som läroböckerna uttalar?

Hur ser utbildningsministern på lärares rätt till politisk verksamhet på sin fritid? Bör lärare redovisa sin politiska inställning i sitt arbete?

Avser regeringen att vidtaga några åtgärder för att motverka det ensidiga propagerandet av borgerlig ideologi i skolorna?

Denna anhållan bordlades.

§ 17 Interpellation nr 192 om åtgärder mot ekonomisk skada vid insektsangrepp på stormfälld skog

Ordet lämnades på begäran till

Herr JONASSON (c), som yttrade:

Herr talman! Uppröjningsarbetet efter de omfattande stormfällningarna på skogen i västra Sverige hösten 1969 är nu i de flesta fall avklarat. På många håll ligger emellertid alltjämt stormfällt virke kvar i skogarna. Det rör sig om virke som det i vissa fall inte varit ekonomiskt försvarbart att ta vara på eller som av andra skäl inte blivit omhändertaget.

I många fall har detta virke nu utsatts för insektsangrepp. Därvid har ibland också den omgivande skogen blivit angripen. Det innebär i sin tur att även ägare till omkringliggande skiften har drabbats av skadegörelsen. Där denna har större omfattning blir givetvis den ekonomiska skadan relativt stor, särskilt som någon möjlighet att ersätta skada av denna art inte synes föreligga för närvarande.

Med hänvisning till vad som har anförts i interpellationen hemställer jag om kammarens tillstånd att till herr jordbruksministern få ställa följande fråga:

Har statsrådet för avsikt att vidta några åtgärder, som kan skydda skogsägare mot ekonomisk skada i samband med insektsangrepp på stormfälld skog?

Denna anhållan bordlades.

§ 18 Interpellation nr 193 om åtgärder för att minska väntetiderna inom öppenvården, m. m.

Ordet lämnades på begäran till

Herr MOLIN (fp), som yttrade:

Herr talman! Väntetiderna inom den öppna sjukvården har under senare år i stort sett visat en kontinuerlig ökning. En särskilt kraftig uppgång inträffade dock under år 1970 i jämförelse med 1969. Enligt en undersökning som publicerats i Läkartidningen var den genomsnittliga väntetiden inom den öppna sjukvården i offentlig regi år 1970 49 dagar. Motsvarande siffra för 1969 var 33 dagar och för 1968 30 dagar. Väntetiderna har således på ett år förlängts med 50 procent.

De längsta väntetiderna finns vid ögonklinikerna, vid urologmottagningarna -- vanligen inom de medicinska klinikerna -- samt vid de gynekologiska mottagningarna. Väntetiden är här oftast tre fyra månader, i några fall upp till ett halvt år.

Ett särfall utgörs av röntgenmottagningarna, där väntetiden mellan 1969 och 1970 enligt den refererade undersökningen tredubblades, från 5 till 16 dagar. I Göteborg är för närvarande väntetiderna på röntgen för patienter i icke-akut öppenvård ca 10 veckor, t. ex. patienter med mag- och tarmsjukdomar.

Det förhåller sig vidare så, att det vid flertalet öppenvårdskliniker icke är möjligt att beställa tid utan remiss till kliniken. Detta krav på remiss förlänger givetvis den faktiska väntetiden för den enskilde patienten utöver de tider som angetts. I något fall mottages heller icke tidsbeställningar annat än på bestämd dag även från patienter med remiss.

Dessa förhållanden är givetvis ytterligt oroande. Om den här skisserade utvecklingen skulle fortsätta, kommer väntetiderna att bli så långa att det för många människor icke längre ter sig meningsfullt att söka öppen sjukvård. Redan i dag torde de långa köerna ha en självreducerande effekt genom att vissa patienter avstår från att ställa sig i kön, i tron att de aldrig kommer att nå fram till behandling. För många individer bidrar vidare de långa väntetiderna till ett ökat lidande genom att de för sent kommer under adekvat behandling. Också tiden av ovisst väntan utgör givetvis ofta ett psykiskt lidande.

Det skulle kunna förhålla sig så, att den här skisserade utvecklingen har ett samband med den förändring av ersättningsreglerna inom sjukvården som trädde i kraft 1970, den s. k. sjukronorsreformen. Detta samband skulle då bestå i att reformen stimulerade efterfrågan på

sjukvård. De speciella förhållandena inom röntgen skulle kunna bero på att de nya ersättningsreglerna dels gjort röntgendisciplinen mindre lockande för läkarna, dels ökat antalet röntgenpatienter genom att för denna undersökning icke längre uttages särskild avgift. Det är därför ytterst angeläget att sjukvårdsreformens effekter i dessa avseenden snarast utvärderas.

Med hänvisning till vad som här anförts anhåller jag om kammarens tillstånd att till herr socialministern få ställa följande frågor:

1. Vilka åtgärder avser statsrådet att vidtaga för att minska väntetiderna inom öppenvården?

2. Föreligger enligt statsrådets mening ett samband mellan de under år 1970 förlängda väntetiderna inom den öppna sjukvården och den 1970 genomförda förändringen av sjukförsäkringsersättningen, den s. k. sjukvårdsreformen?

3. Är statsrådet beredd medverka till tillskapandet av en arbetsgrupp med uppgift att utvärdera sjukvårdsreformen?

Denna anhållan bordlades.

§ 19 Anmäldes och bordlades Kungl. Maj:ts propositioner:

Nr 144 med förslag till lag om ändring i lagen (1929:116) om tillsyn över stiftelser

Nr 147 angående ändrad regional organisation av SJ

Nr 156 om höjda bostadstillägg för barnfamiljer, m. m.

§ 20 Anmäldes och bordlades följande motioner:

Nr 1509 av herr *Andersson* i Örebro m. fl.

Nr 1510 av herr *Bohman* m. fl.

Nr 1511 av herr *Fälldin* m. fl.

Nr 1512 av herr *Helén* m. fl.

Nr 1513 av herr *Hermansson* i Stockholm m. fl.

Nr 1514 av herr *Tobé*

avlämnade i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 122 med förslag till lag om ändring i lagen (1917:189) om expropriation, m. m.

Nr 1515 av herrar *Enskog* och *Öhvall*

Nr 1516 av herr *Norrby* i Åkersberga

Nr 1517 av herr *Norrby* i Åkersberga

avlämnade i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 124 angående organisation m. m. av försvarets materielverk

§ 21 Meddelande ang. enkla frågor

Meddelades att följande enkla frågor framställdes, nämligen

den 29 oktober av

Nr 337 Herr *Sellgren* (fp) till herr socialministern angående vissa ideella organisationers verksamhet bland alkoholister och narkomaner:

Har socialministern uppmärksammat det framgångsrika arbete, som utförs av ideella organisationer och religiösa församlingar bland alkoholister och narkomaner och är socialministern med anledning därav beredd att ta initiativ till samverkan mellan myndigheterna och dessa organisationer?

den 1 november av

Nr 338 Herr *Mattsson* i Lane-Herrestad (c) till herr kommunikationsministern angående säkerhetsbestämmelserna för privata flyguppstigningar med passagerare:

Är säkerhetsbestämmelserna tillfredsställande när det gäller privata flyguppstigningar med passagerare?

den 2 november av

Nr 339 Herr *Börjesson* i Falköping (c) till herr kommunikationsministern om skärpta säkerhetsbestämmelser för transport av värdepost:

Är statsrådet beredd medverka till att skärpta säkerhetsbestämmelser utfärdas för transport av värdepost?

Nr 340 Herr *Börjesson* i Falköping (c) till herr kommunikationsministern om särskilt körkort för motorcykel:

Är statsrådet beredd att — i samband med den körkortsreform som är under genomförande — införa krav på speciellt körkort för motorcykel?

Nr 341 Herr *Schött* (m) till herr kommunikationsministern angående säkerheten vid transport av värdepost:

Anser statsrådet att postverkets transporter av penningmedel m. m. sker under förhållanden, som fyller rimliga krav i fråga om säkerhet?

Nr 342 Herr *Palm* (s) till herr utbildningsministern angående principerna för statens konstråds beställningar:

Är herr statsrådet beredd redogöra för de principer som ligger till grund för de beställningar som sker vid Statens konstråd?

Nr 343 Herr *Torwald* (c) till herr kommunikationsministern angående transporten av värdepost:

Av vilken anledning använder sig posten av bilar i stället för järnväg vid värdeposttransporter mellan Varberg och Göteborg?

§ 22 Kammaren åtskildes kl. 19.55.

In fidem

SUNE K. JOHANSSON

/Solveig Gemert